

RETROTABULUM

Estudis d'art medieval
Núm Especial 1, Juliol 2026
ISSN 2014-5616

Can Vidal de Caldes d'Estrac: del termalisme de la Fonda Vidal (1852–1917) a la sociabilitat política catalana (1919–1939)

Francesc Ruiz i Quesada

francesc@ruizquesada.com

Amb aquest Número Especial, *Retrotabulum* habilita una via complementària per incorporar estudis que, tot i situar-se fora del període medieval, aporten informació rellevant per a la recerca històrica i patrimonial. La revista manté la seva línia principal dedicada al món medieval, però considera necessari disposar d'un espai específic per a treballs que, per la seva metodologia, rigor documental o interès patrimonial, mereixen ser publicats encara que pertanyin a altres èpoques.

El volum inclou un estudi sobre el recinte de Can Vidal de Caldes d'Estrac, un exemple de recerca basada en fonts gràfiques, documentals i hemerogràfiques que permet reconstruir l'evolució arquitectònica i social d'un espai avui en part desaparegut i amb dues portalades en estat molt crític. La combinació de les diverses fonts i metodologies mostra com aquest tipus d'anàlisi pot ser útil en qualsevol període cronològic.

Introducció

La història de Caldes d'Estrac —Caldetes— és la d'un poble que, en poques dècades, va passar de ser un petit nucli rural vinculat al balneari i al Camí Ral a convertir-se en una vila moderna, amb carrers ordenats, parcel·les definides i una activitat social creixent. La urbanització de la vila nova va ser el primer pas d'aquest procés.

Per reconstruir aquesta evolució han estat essencials diversos documents localitzats en fons particulars i plataformes de col·leccionisme: una fotografia de la primera Fonda Vidal, una litografia d'Antoni Pigrau basada en un dibuix d'Enric de Bobes, la consulta de padrons, hemeroteca i diversos documents gràfics. Aquest material aporta informació que alguns textos no conserven: com eren les façanes originals, quins volums s'han guanyat o s'han perdut, quins elements ornamentals existien, com s'utilitzaven els espais i quina va ser la voluntat de canvi en cada etapa.

La fotografia del segle XIX mostra l'estat inicial del recinte Vidal; les fotografies de finals del XIX i principis del XX permeten seguir les reformes i ampliacions; i les postals, anuncis i retalls de premsa ajuden a entendre la vida quotidiana i el paper social del recinte. Sense aquest conjunt visual i documental, seria impossible reconstruir amb precisió la seva història arquitectònica.

En aquest context de canvi, la finca Vidal esdevé un espai central. La fonda original era modesta, però l'arribada de Justin i Marius, hostatgers de prestigi europeu, responsables de l'establiment

de més renom a la Barcelona de la dècada de 1870, va impulsar una modernització profunda de l'antiga Fonda Vidal. Les reformes que promouen —la nova façana del Camí Ral, la reedificació del carrer Sant Pere i el tercer accés al jardí— transformen completament el recinte. Amb anterioritat, molt probablement l'accés pel carrer de Sant Josep ja existia com a entrada secundària del recinte, vinculada a usos interns, però no formava part de la imatge pública ni del sistema principal d'arribada.

Sota la direcció del mestre d'obres Manuel Guitart i Codorniu, força conegut en la seva etapa modernista barcelonina, el conjunt Vidal adquireix una coherència arquitectònica que es mantindrà durant dècades. Després d'aquesta etapa, la fonda continua activa. Hostatgers com Miquel Garriga asseguruen la continuïtat del recinte, tot mantenint-lo dins l'òrbita del projecte iniciat per Justin i Marius fins al 1882, any en què es tanca definitivament aquella etapa europea. Més tard, la família Vidal recupera el projecte i el porta a la seva maduresa amb el jardí i el teatre, que es converteixen en espais de sociabilitat importants.

A principis del segle XX, el recinte acull el Casal Català i, més endavant, el Centre Republicà, en un període de gran activitat política i comunitària. En aquest marc, el recinte rep la visita de Francesc Macià el 1933, un episodi significatiu que reforça el vincle de Caldetes amb el catalanisme republicà.

Una vegada s'ha posat en relleu la importància arquitectònica i social de Can Vidal a Caldetes, l'estat crític de la portalada a dia d'avui fa evident la necessitat de preservar aquest patrimoni i de recuperar la memòria arquitectònica d'un espai que ha tingut un paper destacat en la història del municipi. Aquest treball reconstrueix, amb cristeri documental, la trajectòria del recinte Vidal: des dels orígens de la vila nova fins als reptes de conservació actuals.

La vila nova de Caldetes: orígens i urbanització

Aquest treball analitza com la família Vidal transformà un patrimoni artesanal procedent del taller familiar dels Vidal en un projecte d'hostaleria pioner a Caldes d'Estrac, en un moment d'expansió urbana i turística sense precedents.¹

¹ Aquest estudi s'inscriu en l'àmbit de la historiografia i l'anàlisi patrimonial, i se centra exclusivament en el període 1852-1939, sense abordar transformacions posteriors ni qüestions urbanístiques contemporànies relacionades amb les finques del Camí Ral. L'anàlisi s'acota cronològicament fins a 1939, període en què la Fonda Vidal manté coherència arquitectònica, funcional i documental. Les transformacions posteriors —marcades per la degradació, la pèrdua de bona part del jardí i del temple així com el dors del portal del Camí Ral— excedeixen el marc historiogràfic d'aquest treball i no formen part de l'objecte d'estudi. Agraïxo sincerament la col·laboració de totes les persones i institucions que han facilitat l'accés a documentació, hemeroteca i materials gràfics indispensables per a aquesta recerca, molt especialment Mercè Artigas, l'Associació Arrels Cultura & DDP – Caldes d'Estrac –, la Biblioteca Can Milans de Caldes d'Estrac, l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar (AHFF), l'Arxiu Comarcal del Maresme de Mataró (ACM) i l'Arxiu Històric de Caldes d'Estrac (AHCE). Una part significativa de les fotografies utilitzades en aquest treball procedeixen de l'Associació Arrels Cultura & DDP.

En aquesta nota es detallen la resta de sigles emprades al llarg del text, amb el seu equivalent complet:

AHCB — *Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona*. Documentació municipal, fons històrics, plànols, expedients d'obra i materials essencials per a la història urbana.

AHM — *Arxiu Històric del Maresme*. Fons locals i comarcals, premsa, documentació administrativa i materials complementaris del Maresme.

ANC — *Arxiu Nacional de Catalunya*. Fons institucionals, privats i personals, documentació contemporània i col·leccions especials.

BC — *Biblioteca de Catalunya*. Hemeroteca històrica, col·leccions especials, manuscrits i fons gràfics.

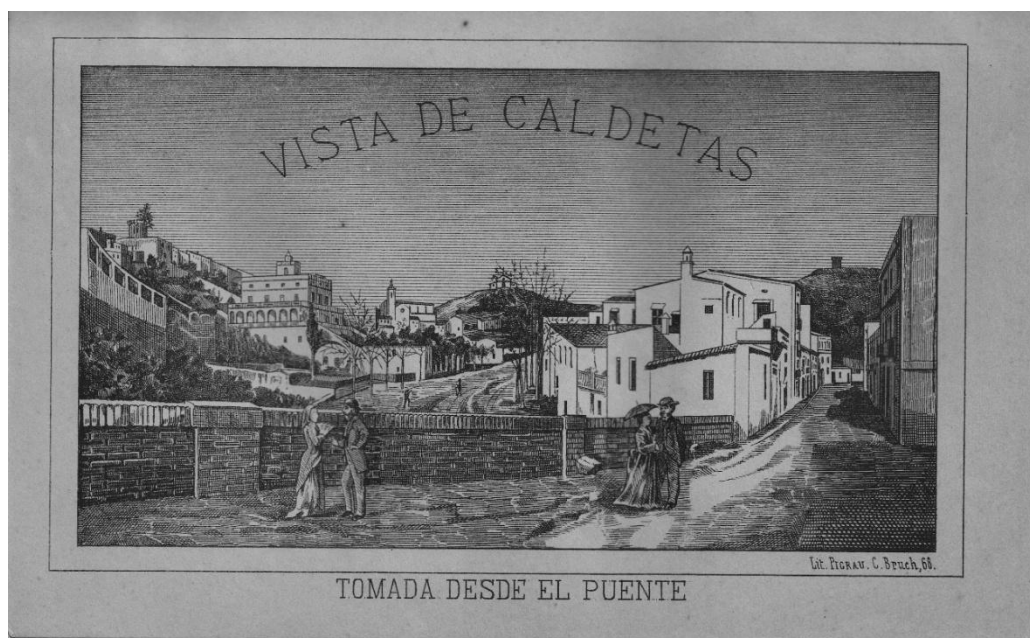
La història de la Fonda Vidal —i de totes les denominacions que adoptà al llarg de més de mig segle— constitueix un cas excepcional per entendre la transformació del turisme termal i de l'estiueig a Caldes d'Estrac entre mitjan segle XIX i les primeres dècades del XX.

El conjunt d'edificis que l'integraren, actualment en mans privades, així com el jardí, experimentaren una successió de noms, discursos comercials i estratègies de posicionament que reflecteixen les tensions d'un mercat en evolució constant. Més enllà del conjunt arquitectònic del Camí Ral, bona part de la seva història té relació amb les tertúlies d'un jardí, emmarcat per dues façanes interiors: la posterior del Camí Ral i el temple neoclàssic del carrer de Sant Pere, que acabaren definint la identitat de l'establiment i la seva història mitjançant un conjunt d'imatges —fotografies, litografies, padrons, hemeroteca, testimonis literaris i targetes comercials— que, relacionades amb l'arbre genealògic dels Vidal i la documentació coetània i analitzades conjuntament, permeten reconstruir l'evolució del lloc.

Però per entendre plenament la Fonda Vidal cal retrocedir unes dècades, fins al moment en què Caldes d'Estrac deixa de ser un simple veïnat d'Arenys de Mar i esdevé un municipi independent.

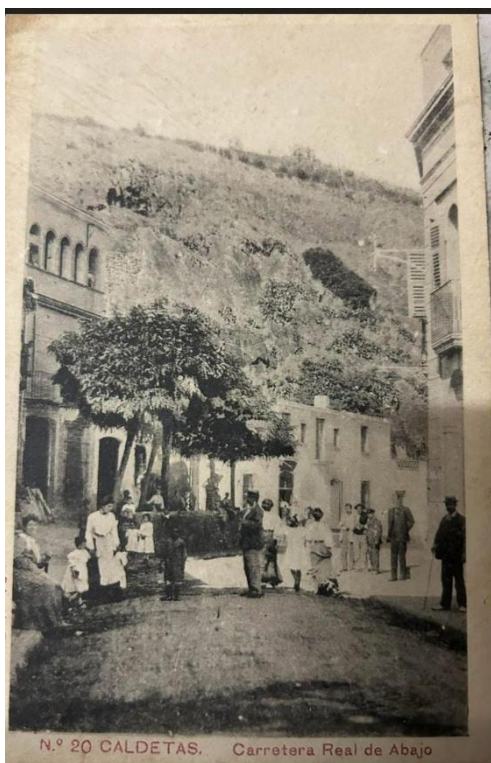
A principis del segle XIX, el límit entre Caldes d'Estrac i Arenys de Mar al llarg del Camí Ral generava problemes administratius freqüents. En aquells anys, Caldes començava a expandir-se cap a la zona marítima amb la formació del conegut en la documentació com Barri Baix o Vila Nova, un petit barri de pescadors, hostals i comerços vinculats al trànsit del Camí Ral i als banys termals. Aquest nucli es va articular precisament al voltant del Camí Ral i de carrers propers, com el carrer de Sant Josep, el carrer de Sant Pere i el carrer de Santa Teresa. La pesca, els banys, l'activitat d'algun hostal, els traginers i el trànsit de la carretera van ser el motor econòmic d'aquest eix.

Litografia de Pigrau. Vista de Caldetes des del pont de Camí Ral

BNE — *Biblioteca Nacional de España*. Premsa històrica digitalitzada, col·leccions bibliogràfiques i materials complementaris del segle XIX i XX.

APE — *Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. Entitat fundada el 1898, dedicada a la promoció de l'ensenyament en català i a la difusió cultural. Font de materials sobre el Casal Català.

Caldes d'Estrac – Caldetes. Camí Ral i Fonda Vidal

És en aquest nou sector litoral on va començar a utilitzar-se el nom de *Caldetes*. Inicialment, la denominació feia referència sobretot al barri de pescadors, que era la part més nova i activa del municipi.² Amb el temps, el nom Caldetes es va estendre i va acabar aplicant-se al conjunt de Caldes d'Estrac.³

Aquest creixement va fer que moltes cases noves es construïssin fora del petit terme original de Caldes, ocupant terrenys que oficialment pertanyien a Arenys de Mar.⁴ Com a conseqüència, es va crear una situació molt curiosa que recull, per exemple, el padró de 1824: hi havia «*Vecinos que viven en Caldes d'Estrach que están sujetos a la jurisdicción de Arenys de Mar*».⁵ A la pràctica, aquests veïns feien vida a Caldes, però legalment depenien d'Arenys per a tràmits importants com pagar impostos, registrar naixements a la parròquia o signar escriptures de propietat.

Tot i que alguns testimonis situen la pressió veïnal uns anys abans, fent referència a la pressió dels veïns de Caldetes, la resolució oficial de 1853⁶ — adoptada pel Govern Civil de Barcelona després d'una consulta que va obtenir 26 vots a favor i 8 en contra— va certificar la cessió de 4,93 hectàrees per part d'Arenys de Mar.⁷

² Una obra cabdal BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, p. 95-111.

³ Pel que fa a la dualitat de noms i la identitat de Caldes d'Estrac - Caldetes, vegeu BATLLE SALVAÑA, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, 1985.

⁴ Una disposició governativa de finals del 1821 ja havia eixamplat el terme municipal de Caldes d'Estrac agregant-hi la barriada de Caldetes, però la restauració de l'absolutisme de Ferran VII la va deixar sense efecte. Vegeu BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, p. 103 i 104.

⁵ *Padró municipal d'habitants de 1824*, 20 d'octubre de 1824. AHFF, Fons Ajuntament d'Arenys de Mar.

⁶ Reial decret pel qual es disposa que es verifiqui la separació del barri de Caldes d'Estrac del terme municipal d'Arenys de Mar, signat el 24 d'abril de 1853. Publicació posterior a la *Gaceta de Madrid* (número no localitzat a l'edició digital). Per a la fixació dels límits és important l'*Expedient de segregació i deslinde dels termes municipals "Villa Arens de Mar. Año 1853. División territorial del Barrio de Caldetas, Jurisdicción de Arens de Mar, que se ha separado, uniéndose al Pueblo de Caldes Destrach"*, exp. 60.21, AHFF. *Reial decret de segregació del barri de Caldes d'Estrac*, 24/04/1853, exp. 60.21. Vegeu BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, Apèndix P, p. 181-182.

⁷ La consulta és del 10 de setembre de 1852: "Año 1852. Expediente instruido por orden de S.E. el Gobernador de la Provincia para explorar la voluntad de los vecinos de Caldetes por si prefieren la agregación del barrio a Caldes Destrach", AHFF, exp. 60.22. Vegeu BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, p. 107 i l'Apèndix O, p. 180-181. Pocs mesos abans, el 25 de juny de 1852, els veïns van ser consultats *Ibid.*, Apèndix N, p. 180-181.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Camí Real i Torre dels Encantats

Aquesta annexió legal de 1853 va marcar un punt d'inflexió històric: la vila de Caldes d'Estrac, que ja gaudia d'autonomia municipal des de 1610, va sumar a les seves reputades aigües mineromedicinales de l'interior un front marítim amb un potencial extraordinari per a l'estiueig. El mapa del municipi no es tornaria a modificar fins al 31 de desembre de 1929, quan una segona ampliació de terme va tancar definitivament el litigi amb Arenys de Mar i va fixar els límits geogràfics actuals.⁸

Caldes d'Estrac - Caldetes. Camí Ral

El primer tren de la línia ferroviària Barcelona-Mataró va sortir el 28 d'octubre de 1848 i l'arribada del ferrocarril a Caldetes fou el 10 de gener de 1857.⁹ De sobte, Caldes quedava connectada amb Barcelona en menys d'una hora, i el poble deixà de ser un lloc de pas per convertir-se en un destí.¹⁰

En aquest mateix any, el 1857, Víctor Balaguer a la seva *Guia de Barcelona a Arenys de Mar por el ferro-carril* comentà: “Durante todo el verano acude mucha gente a Caldas de Estrach con motivo de estos baños y aguas, que gozan en efecto de justa y merecida fama. Los forasteros o bañistas pueden pasar en este pueblo una temporada deliciosa, no echando a faltar ninguna comodidad. Acostumbran a alquilar una habitación en cualquiera de las casas de Caldetas de Mar, que todas las tienen cómodas y preparadas para uso de los forasteros; la retribución que por ella han de satisfacer es muy módica: los baños les cuestan tres reales cada uno sin ropa y cuatro con ropa”.¹¹

Les llargues estades dels banyistes —necessàries per a les cures mineromedicinales— impulsaren la creació de diverses fondes a la part baixa de la vila. En aquest període funcionaven cinc

⁸ Més recentment, el 1996, va haver-hi una nova proposta de segregació que va arribar al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, qui la va desestimar.

⁹ CUSACHS I CORREDOR, M., NUBIOLA I FEBRER, X., I SERRANO I MÉNDEZ, A., *El primer ferrocarril de la Península: Catalunya i l'origen del tren*, 2023, Arxiu Comarcal del Maresme.

¹⁰ Amb els anys, i gràcies al pes social del Casino Colón, Caldetes arribà a disposar d'un tren directe des de Barcelona, conegut popularment com la “Fletxa d'Or”.

¹¹ BALAGUER, V., *Guia de Barcelona a Arenys de Mar por el ferro-carril*, Barcelona, 1857. Vegeu, GRAU MOLIST, L., *L'estiueig a Caldes d'Estrac. Una aproximació*, Caldae Aquae núm 2, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 2004, p. 23 i 24.

establiments principals: les fondes Borràs, Vidal, Mateu, Titus i La Providència, totes elles dotades de comoditats modernes i alguna considerada fins i tot d'autèntic luxe.¹² La Fonda Vidal, situada als números actuals 34-38 del Camí Ral, fou la primera fonda documentada de Caldes i una de les més concorregudes pels primers estiuejants.¹³

A pocs metres de les torres de Claudi López Bru, segon marquès de Comillas i gran d'Espanya, assistit per mossèn Cinto Verdaguer, i de Josep Maria de Nadal i Vilardaga, polític català i alcalde de Barcelona,¹⁴ la notorietat de la Fonda Vidal es devia sobretot a les tertúlies d'estiu que tenien lloc al jardí, on participaven personatges destacats de l'època: Verdaguer, Joan Maragall, així com Apel·les Mestres, entre molts d'altres, que entre 1885 i 1887 passà llargues temporades a Caldes i immortalitzà la vila i la seva gent en dibuixos, marines i peces teatrals.¹⁵ Aquest context cultural i social explica la importància creixent del jardí de la Fonda Vidal com a espai cultural.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Camí Ral

¹² Vegeu, GRAU MOLIST, L., *L'estiueig a Caldes d'Estrac. Una aproximació*, Caldae Aquae núm 2, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 2004, p. 21 i 22. L'històric Hotel Estrach (conegut originalment com a Hotel Hispano-Alemán) va obrir les seves portes a finals del segle XIX, impulsat pel projecte arquitectònic de Juli Maria Fossas. Com a dada històrica destacada, l'any 1933 l'establiment va allotjar el president de la Generalitat, Francesc Macià, durant la seva visita oficial a la vila. També a finals del segle XIX, el fondista Francesc Riera crea la urbanització de la Santema (a imitació de l'anglesa de Bath) per a acollir els clients dels balnearis; els terrenys pertanyien a Arenys de Mar. El 1929 i per petició popular demanà integrar-se a Caldes d'Estrac.

¹³ Pel que fa al Camí Ral, una excel·lent aproximació gràfica i contextual es troba a SALA GRAU, J. (2016). *Arran del Camí Ral. De Barcelona a Arenys de Mar (1880-1920)* Barcelona, 2016. Una visió curiosa del comerç il·legal a SERRANO MÉNDEZ, A., "Aportació vilassarenca a l'estudi de la història del contraban", *Drassana: revista del Museu Marítim*, 2009, núm. 17, p. 147-160.

¹⁴ El 1883, Claudi López Bru va encarregar a Josep Oriol Mestres i Esplugas, pare d'Apel·les Mestres, la construcció de la seva residència a Caldetes (actualment enderrocada), que va resoldre amb molts elements de tipus neomoresc. Un any més tard, els Nadal van reformar la seva casa, construïda a pocs metres de l'anterior. Vegeu GRAU MOLIST, L., *L'estiueig a Caldes d'Estrac. Una aproximació*, Caldae Aquae núm 2, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 2004, p. 27 i 28.

¹⁵ *Ibid.*, p. 38-41.

La compra de la finca del Camí Ral: context i propietaris

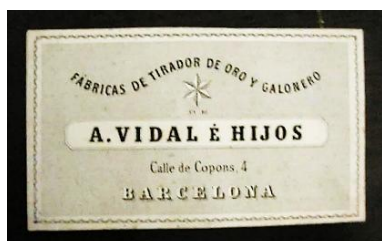
En el context d'expansió urbana i econòmica de mitjan segle XIX, la trajectòria de la família Vidal i el matrimoni entre Antoni Vidal Roca i Mercè Camps constitueixen un cas rellevant d'arrelament territorial i d'aprofitament d'un moment de transformació social.

La possible vinculació dels Vidal amb terrenys del front marítim de Caldetes s'ha relacionat tradicionalment amb el llinatge matern de Mercè Camps Milans, procedent dels Milans, una família pagesa benestant documentada entre Arenys, Sant Vicenç de Montalt i Caldes d'Estrac des del segle XVIII.

La presència d'Antònia i Àngela Milans Perpunter en diverses propietats del Camí Ral reforça la hipòtesi d'un patrimoni familiar continuat en aquest sector.

El matrimoni celebrat el 16 d'abril de 1870 entre Antoni Vidal Roca i Mercè Camps Milans va consolidar aquest vincle territorial. Els Camps-Milans aportaven un arrelament local i una base patrimonial que encaixava amb la pràctica habitual de dotar les filles amb finques en zones de creixement. Per la seva banda, els Vidal provenien d'una família barcelonina dedicada a l'ofici de tirador d'or, una de les activitats de luxe més especialitzades del segle XIX. L'avi, Antoni Vidal, i el seu fill Antoni Vidal Monserdà havien mantingut la fàbrica familiar a Barcelona, documentada des de força abans de 1822, i els descendents continuaren exercint l'ofici al llarg de diverses generacions.

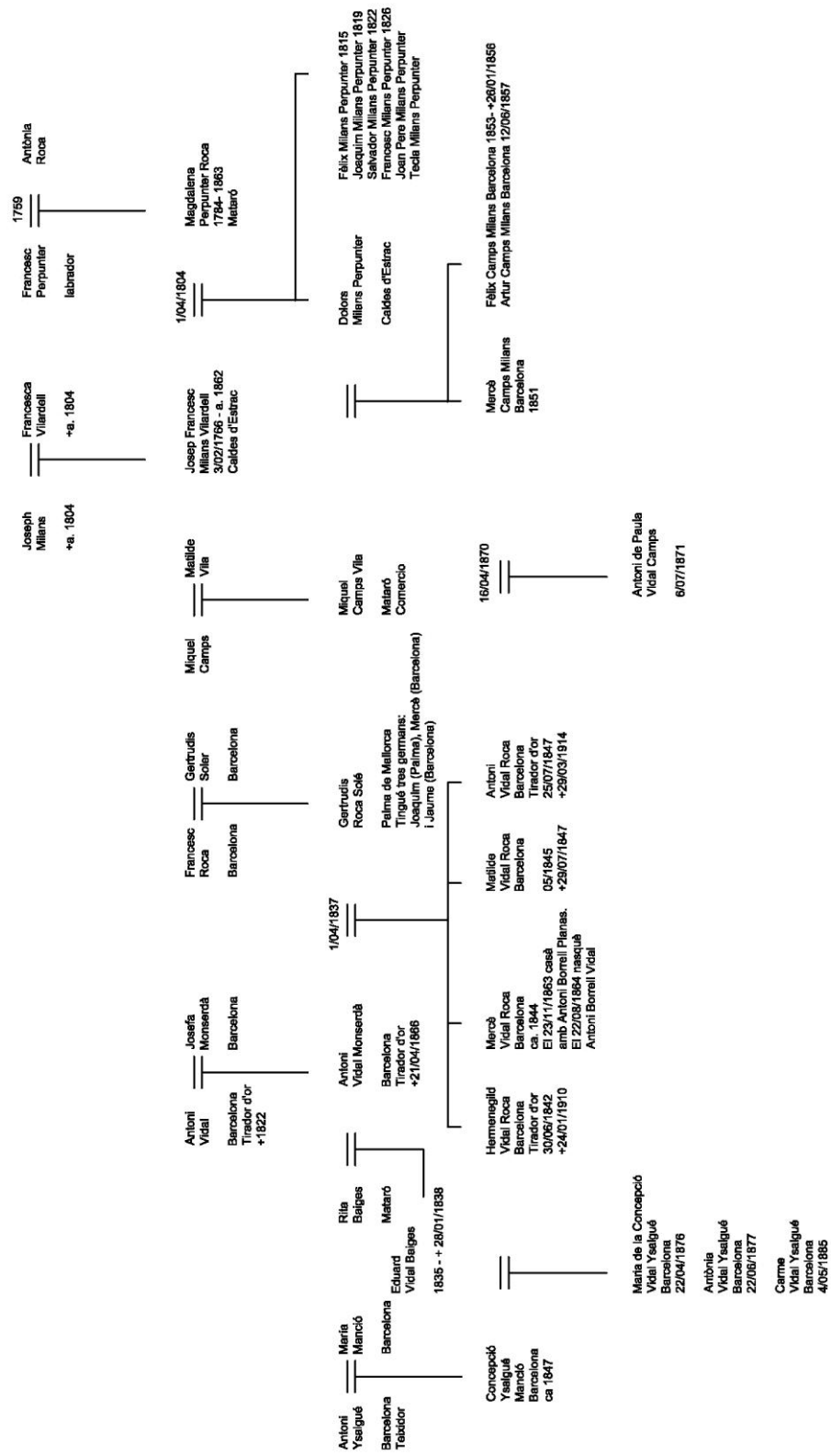
Caldes d'Estrac- Caldetes. Can Milans, actual seu de la Biblioteca Can Milans

Targeta de la fàbrica dels Vidal

Aquesta combinació —patrimoni emergent a Caldetes i tradició artesanal consolidada a Barcelona— explica la capacitat dels Vidal per impulsar un projecte d'hostaleria en un municipi que començava a viure un creixement turístic sense precedents. La documentació conservada confirma que, ja el 1852, Antoni Vidal Monserdà figurava entre els principals contribuents de la Vila Nova, amb una aportació fiscal que indica la propietat d'actius immobiliaris al Camí Ral.¹⁶ Aquestes dades permeten situar l'origen del recinte Vidal en un moment de transició urbana i en una família que combinava recursos, mobilitat i oportunitat.

Aquest context familiar i patrimonial permet entendre millor la lògica del recinte. Per comprendre l'arrelament territorial dels Vidal i la lògica patrimonial que explica la implantació de la fonda, és necessari situar la família dins el seu propi entramat genealògic, on es combinen tradicions artesanals barcelonines i vincles agraris consolidats a Caldetes.

¹⁶ "Año 1852. Expediente instruido por orden...", AHFF, exp. 60.22. Vegeu BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, Apèndix N, p. 180-181.

Arbre genealògic dels Vidal

Els documents recullen, en rals, les quantitats abonades en Contribució Territorial pels immobles de cada contribuent, així com el Subsidi Industrial i de Comerç, derivat dels lloguers. La Caldetes de 1852 no presentava una classe mitjana homogènia, sinó una economia fragmentada en tres escalafons: la base marinera, els propietaris d'embarcacions majors i una elit financera formada per cinc individus clarament distanciat de la resta en volum de contribució. Entre aquests cinc, Antoni Vidal Monserdà ocupa el tercer lloc en capacitat econòmica.¹⁷

La contribució abonada per Vidal “per immobles” fou de 295 rals, una quantitat que evidencia la titularitat d'un patrimoni urbà consolidat. A més, en la consulta tramesa al Governador Civil consta que no va poder votar perquè era absent, ja que es trobava a París, fet que reforça el perfil cosmopolita i la mobilitat pròpia d'un artesà de luxe ben establert.¹⁸

A mitjan segle XIX, el Camí Ral de Caldes d'Estrac ja no era un espai predominantment rústic, sinó un front urbà amb cases, patis i petites edificacions que reflectien l'expansió del nucli marítim. En aquest context, és molt probable que les possessions d'Antoni Vidal Monserdà el 1852 s'inscrivissin en aquesta dinàmica urbana. La contribució de 295 rals reforça la idea d'un patrimoni mixt que encara no generava rendes per arrendament, ja que no consta cap pagament per subsidi.

L'Arxiu Històric Fidel Fita conserva una peça excepcional dibuixada per Domingo Casacuberta el 13 de setembre de 1848: un plànol que representa les illes situades entre els carrers de Sant Josep, una petita part del Camí Ral, Sant Pere i Santa Teresa, document que ha estat consultat gràcies a les facilitats de l'arxiver.¹⁹ Amb el títol “*Plano topográfico de una parte de Caldas de abajo arrabal de Arenys de Mar que manifiesta la rectificación que debe hacerse y las líneas geométricas que se deben seguir para edificar en las Calles de Santa Teresa, de la Plaza y de la Mar, nuevamente proyectadas*”, el document mostra la voluntat de racionalitzar i expandir el nucli marítim.²⁰

La singularitat del plànol radica en la proposta —finalment no executada— d'obrir un nou carrer de la Plaça que havia de connectar el Camí Ral, just pels terrenys on anys després s'aixecaria l'edifici del número 38, fins al mar. El traçat creuava una plaça projectada en el carrer de Sant

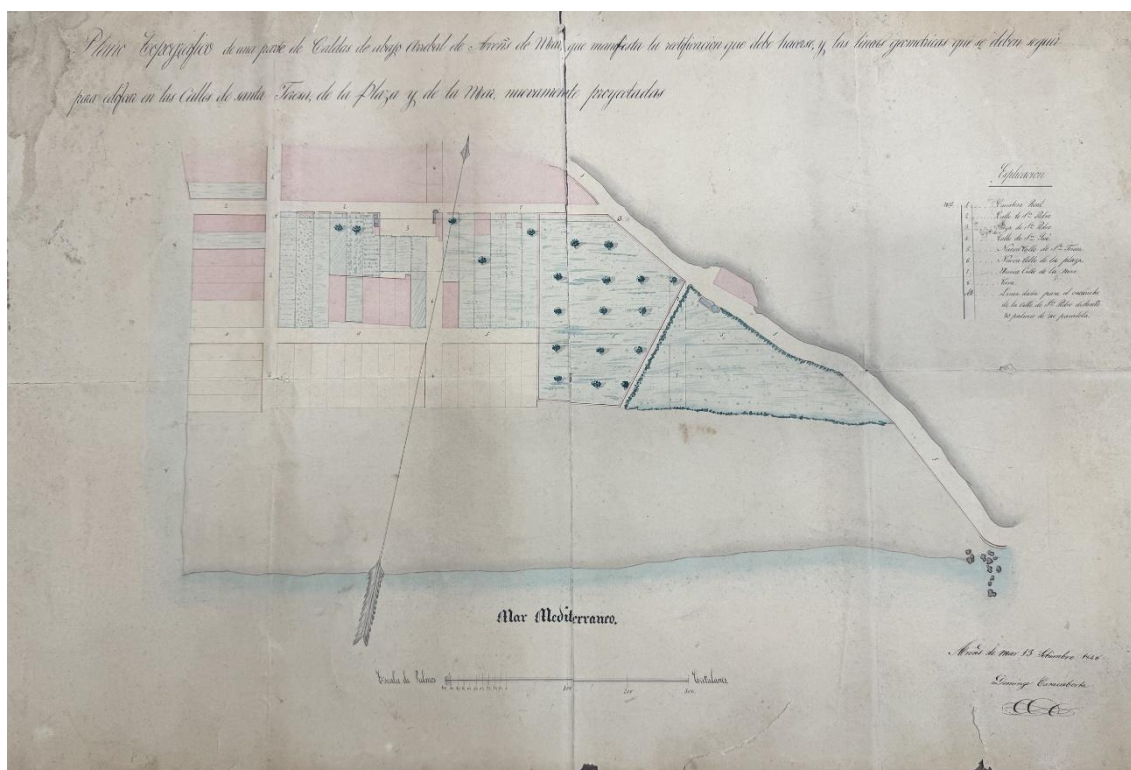
¹⁷ Les xifres evidencien una societat fortament jerarquitzada, on diferències mínimes en la contribució determinaven la mida de les embarcacions i on la comunitat marinera quedava condicionada pel pes econòmic dels grans propietaris locals i dels inversors barcelonins.

¹⁸ Molt probablement, el viatge a París d'Antoni Vidal Monserdà va tenir vinculació amb el seu ofici de tirador d'or, relacionat amb el luxe, la moda i les arts decoratives. Antoni Vidal triplicava la riquesa del veí mitjà i, des de la distància, sostenia el 5,8% de tot el cadastre immobiliari de la Vila Nova. Al llistat destaquen Francesc i Josep Subirà, vinculats als banys, amb una contribució total de 717,24 rals (438,13 rals per immobles i 279,11 rals pel subsidi). Vegeu “Memorias de las aguas minero-medicinales españolas (Siglos XIX y XX)”, MÉNDEZ APARICIO, J. A., *Balnea*, núm. 3 extraordinari, 2008. Pel que fa a Josep Subirà Mora, consta que fou Alcalde Pedani de Caldetes segons el *Llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Arenys de Mar*, AHFF, en data 3 de gener de 1852. Contràriament, les contribucions abonades pels pescadors eren entre 24 i 47 rals, i entre 62 i 78 rals si eren propietaris d'embarcacions majors.

¹⁹ Domingo Casacuberta va ser un destacat dibuixant, gravador i litògraf català que va desenvolupar una intensa activitat artística a la Barcelona de mitjans del segle XIX, especialment actiu al voltant de l'any 1848. Reconegut per la seva precisió tècnica i el seu estil academicista, va excel·lir en la creació de làmines religioses, auques populars i retrats detallats per a les principals publicacions i premsa de l'època romàntica. El seu nom apareix sovint lligat als grans tallers editorials i litogràfics barcelonins del moment, consolidant-se com un dels il·lustradors clau per entendre la difusió de la cultura visual i gràfica de la Catalunya de l'època.

²⁰ Va ser publicat a BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, p. 105.

Pere, configurant un eix transversal de nova planta. Ja fora dels terrenys de Can Vidal, el plànol inclou també el projecte del carrer del Mar, en els terrenys que anys més tard ocuparia la torre del Marquès de Comillas, obra de Josep Oriol Mestres —pare d'Apel·les Mestres— avui desapareguda.

Domènec Casacuberta (1848). “Plano topográfico de una parte de Caldas de abajo” (Caldetes)

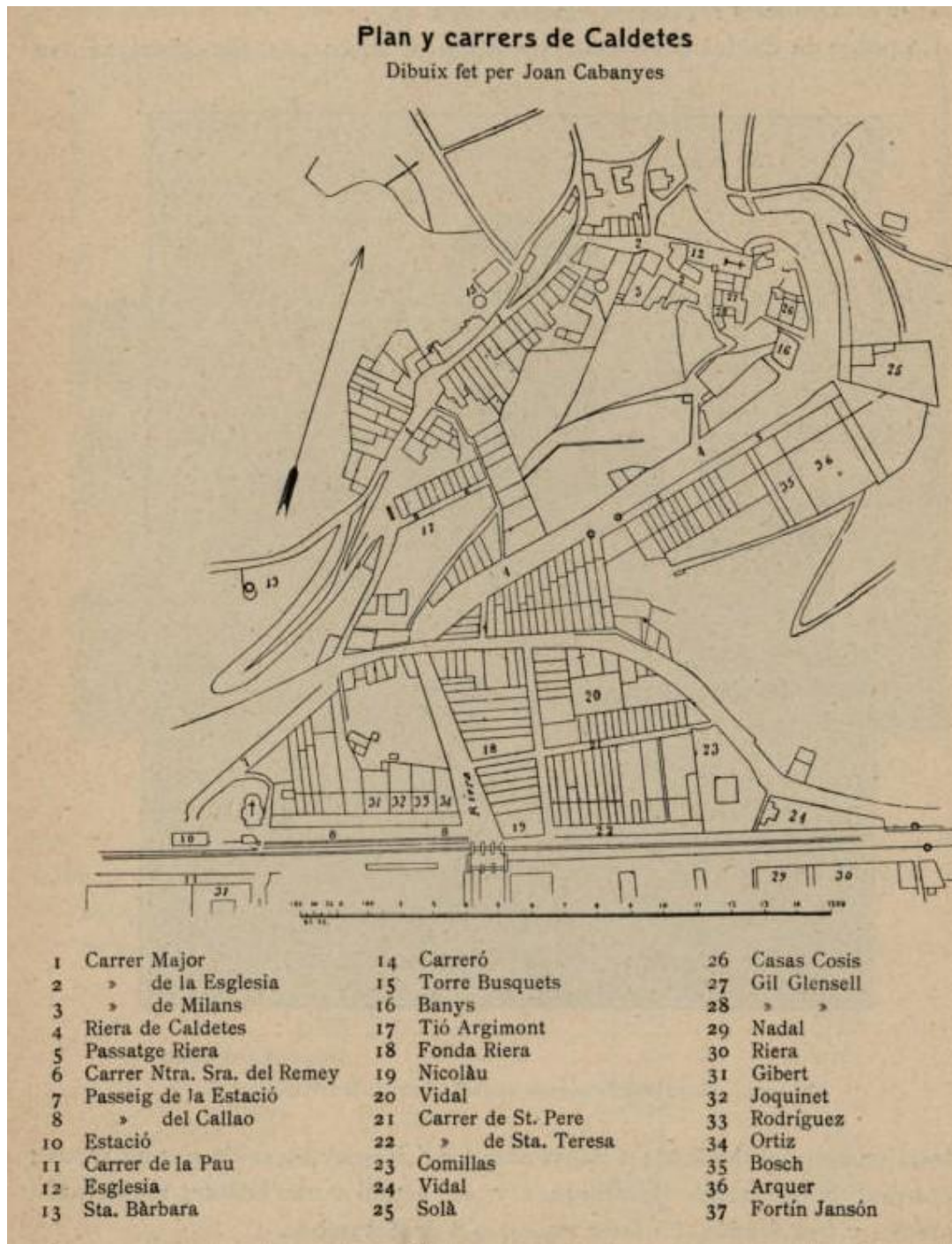
Aquest plànol confirma que la zona on s’ubicava la finca Vidal era considerada un espai de transformació prioritària, fet que reforça la lògica de la futura implantació d’una fonda en aquell indret. En conjunt, el plànol confirma que el sector del Camí Ral era ja, a mitjan segle XIX, un espai en transformació i amb una clara vocació urbana.

Entre les primeres representacions gràfiques de Caldetes també destaca el conegut dibuix atribuït a Joan Cabanyes, una vista panoràmica del nucli antic en què apareix la Fonda Vidal com una de les referències visibles de la vila.²¹

En aquest context, la implantació de la fonda podria tenir el seu origen en la transformació d’un patrimoni familiar preexistent, situat en un dels punts més actius del creixement urbà de Caldetes i que els Vidal Roca haurien rebut del pare.

²¹ Aquest dibuix, reproduït en el volum dedicat al Maresme de Francesc Carreras i Candi dins la *Geografia General de Catalunya*, es convertí en una imatge de referència per a la iconografia local, utilitzada sovint en publicacions i materials històrics per la seva capacitat de sintetitzar l’essència paisatgística i urbana de la vila. Abans d’aquesta obra, l’autor ja havia publicat, el 1883, l’opuscle *Caldetes o l’antiga quadra d’Estrac*, que constitueix la primera aproximació monogràfica moderna a la història del municipi.

La clau de la finca era la seva idoneïtat per a un projecte nou: una fonda situada en un punt estratègic del Camí Ral, a pocs metres del mar i a escassos minuts de l'estació de ferrocarril.

Joan Cabanyes. "Plan y carrers de Caldetes"

Aquesta combinació —patrimoni familiar i iniciativa urbana— explica per què Antoni, i també Hermenegild, el seu germà gran, pogueren construir i gestionar un establiment que, en estat embrionari, podria haver estat ja un projecte concebut pel pare. El moment històric era àmpliament favorable: el període 1871–1885, conegut com "La Febre d'Or", i l'impacte de

l'Exposició Universal de 1888 crearen un entorn d'expansió econòmica i d'optimisme urbà que afavorí plenament l'empresa familiar.

En aquest context patrimonial i d'expansió urbana, sabem que la finca de Can Vidal presentava una configuració singular: disposava de tres entrades independents —pel Camí Ral, pel carrer de Sant Pere i pel carrer de Sant Josep— que conduïen totes al mateix jardí interior, centre del recinte.

Aquesta multiplicitat d'accessos, perfectament coherent amb la morfologia del Maresme del segle XIX, generava una situació administrativa peculiar.

Tot i que el conjunt funcionava com una única unitat patrimonial, la documentació oficial només registrava de manera regular l'adreça del carrer de Sant Josep, 9, considerada la porta principal a efectes fiscals.

En conseqüència, hem pogut comprovar que les altres finques quedaven sovint administrativament invisibles en els padrons i contribucions: tant la casa d'Hermenegild Vidal al carrer de Sant Pere —que analitzarem més endavant— com les propietats del Camí Ral apareixen de manera fragmentària o no apareixen, perquè administrativament quedaven absorbides per la referència única de Sant Josep.

Aquest tipus de discrepàncies és habitual en la documentació del segle XIX i explica per què, en ocasions, és extraordinàriament difícil reconstruir el rastre complet dels propietaris i la realitat física d'algunes finques.²²

Del matrimoni entre Antoni Vidal Monserdà i Gertrudis Roca Solé, l'1 d'abril de 1837, nasqueren dos fills barons, Hermenegild (1842) i Antoni (1847) i dues noies, Mercè (1844) i Matilde (1845 - +1847).²³

Pel que fa a Antoni Vidal Roca, la seva trajectòria el situa com un dels exponents més clars de la burgesia barcelonina que, durant la segona meitat del segle XIX, va trobar en el litoral del Maresme un espai de projecció social, amb una marcada vocació solidària. Lluny de ser un mer estiuejant passiu, Vidal i Roca es va integrar plenament en l'estructura institucional de Caldes d'Estrac (Caldetes), actuant com un motor clau per a la seguretat marítima, la modernització

²² Al respecte, la família Vidal mantingué una llarga trajectòria de defensa administrativa i judicial del seu patrimoni a Barcelona, especialment en zones de Ciutat Vella i la Ribera, amb propietats documentades al carrer de les Semoleres, al carrer Copons i a la Volta de Misser Ferrer. Vegeu Pel que fa a la propietat del carrer Copons i Misser Ferrer, va ser enderrocada per l'obertura de la Via Laietana. Entre les gestions més rellevants consta la sol·licitud formal per obtenir les àpoques —els rebuts oficials de pagament— de les pensions que encara gravaven l'establiment emfitèutic de la casa. Aquest pas legal era imprescindible per certificar que la finca es trobava lliure de càrregues, tant davant d'inspeccions com de futures transmissions patrimonials. Vegeu *Fons de Propietats i Censos*, AHSCSP. Lligalls 1845–1849 i 1850–1853: litigis de la família Vidal sobre les finques del carrer de les Semoleres i la Volta de Misser Ferrer. El plet inclou documentació sobre les càrregues de la casa situada a la confluència dels carrers Copons i Misser Ferrer, conservada a la Biblioteca de Catalunya (Fons de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Govern de l'antic Hospital, Volum III, Inventari 1, Registre 25737, dipositat a la BC). A la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi es conserva un dibuix de Lluís Rigalt i Farriols, datat el 1868, amb la inscripció "Barcelona. Calle de Copons. Febrero de 1868." Vegeu: <https://www.racba.org/obra/enderrocament-al-carrer-de-copons-barcelona/>

²³ La documentació recull un primer matrimoni entre Antoni Vidal Monserdà i Rita Baiges, de Mataró, del qual nasqué Eduard Vidal Baiges (1835–1838).

turística de la vila i el mecenatge cultural popular. La seva figura esdevé central en la vida pública de la vila entre finals del segle XIX i inicis del XX.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Vista aèria de Can Vidal i els seus jardins

La importància d'Antoni Vidal Roca queda reflectida en diversos testimonis. Josep Maria de Nadal, en un passatge del seu llibre dedicat a Caldes d'Estrac, descriu així la figura de Vidal Roca: *"Caldetas no ha hecho justicia al "senyor Antonet" y por esto yo, que admiré a Vidal y que adoro Caldetas, quiero intentar substituir, a la segunda, en el tributo a que el primero es acreedor y, ya que aquél, no tiene un monumento de mármoles y de bronces, voy yo, cuando menos, a hacerle un monumento de papel con estas páginas en que he procurado volcar lo menos malo de mi mismo y lo mejor de mis recuerdos."*²⁴

Aquest reconeixement literari es complementa amb les notes inèdites d'Antoni Graupera, caldenc generós que va llegar el seu arxiu personal a la Biblioteca Can Milans.²⁵ Les notes de Graupera, d'un valor testimonial excepcional, aporten una visió directa i humana del paper de Vidal Roca en la vida del poble: *"El protector de Caldetes, un home petit, molt primet que casi semblava un jovenet, l'anomenaven el "nas de lloro" quan la quitxalla tenia la mania de fer-lo rabiar en els jardins on hi tenia cafè i societat coral anomenanda "Amigos de la Juventud" de que*

²⁴ Vegeu NADAL FERRER, J. M.ª, *Un "tros" de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 181–182.

²⁵ La donació del llegat documental d'Antoni Graupera a la Biblioteca Can Milans —inventariat per Arrels Cultura— constitueix una aportació patrimonial d'un valor excepcional per a la història social de Caldes d'Estrac. El conjunt inclou correspondència, materials gràfics, documents diversos i, molt especialment, les seves notes inèdites, que ofereixen testimonis directes sobre la vida quotidiana, la sociabilitat local i figures centrals com Antoni Vidal Roca. Imatges com les fotografies dels pescadors, per exemple, no poden quedar en un calaix: formen part de la memòria visual de la vila i del seu patrimoni comunitari. La preservació i, sempre que sigui possible, la divulgació digital d'aquest fons és essencial per garantir-ne l'accés públic i per assegurar que aquest llegat continuï formant part de la memòria viva de Caldes d'Estrac.

ne sou un dels fundadors y propietari de dits jardins, donchs aquest home igual que'n Camprubí ha sigut un geni a n'ell es deu el "passeig dels inglesos" avui "den Miracle" el parque de Colon y el sortidor del mateix y moltes obres que seria impossible enumerar amb la poca memòria que conservo puig jo era allavors un xicotàs, tot ho feu demanant una almoïna y ajuda de algun veraneant y axis era com reunia la calderilla pera emplaçar un arbre, un pont, un passeig ho tot que fos necessari, com un fills que estima de cor a la seva mare. Aquel era un home petit hi primet que encara que molts se burlaren de la seva naturalitat no negaren que era un home de un valor extraordinari y molt justicier. El seu nom ha dit Raimon Caballé deu ser pronunciat amb veneració per tots quants se aprecient de bons fills de Caldetes y per aquells que haurien sigut els seus enemics si es que 'ls ha tingut, qui sols per ella ha fet un bé.

El seu nom va unit a Caldetes de atany, fou el creador de aquella societat que con el nom de Fomento de Caldetes, surgirian reformes y tota mena de embelliments hasta el dia de la seva mort que mancat de salut fou traslladat a Barcelona hon va morir cuan encare se podia esperar molt de ell, dels somnis daurats que tenia en son cor, encare pera rehabilitzar.

Recordemho també amb llàgrimes als ulls, lo molt que feu amb son propi esforç, pera axugar les de les famílies que perderen els seus sers en el tràgic temporal de la nit del 31 de Janer de 1911 que costà la vida a vuit pescadors nostres, posant'hi remei logrant-hi reunir una bona quantitat de diners ales seves llars vestides de dol.

Y del cor també car parlarne com queda dit fou el fundador y con el temps van poder adquirir una rica enseña de un fons granat y lletres de or brodades am la insígnia al cap de amunt del pal de una barca metàl·lica que representava 'ls pescadors que tenien de naufragar després, puig la major part que naufragaren eran cantors de dir chor. El nombre de excursions que feu "Amigos de la Juventud" es impossible de enumerar, entre elles fou la de Madrid en el centenari de Cervantes, tenia dit cor local propis, ball propi y sala de espectacles hont els socis aficionats donaren moltes representacions de teatre que eren les reunions mes boniques que recordem. Totes les families dels socis, que eren les úniques que hi tenien entrada.

Mort en Vidal, el chor se dissolgué com les neus al venir la primavera, car ningú va tenir el valor de continuarlo. Encare que poc despres se formaré al arribar les diades de caramelles varies colles pera endolçar el poble amb sos cantúries y pogueres reunir en algun indret català amb el producte recollit.

El nom den Vidal te una llevor incalculable, mai ha mancat en una festa o un acte dels molts que han tingut en aquesta villa de Caldetes allavors poble."²⁶

Les paraules de Graupera aporten una visió directa i popular del paper del senyor Antonet en la vida quotidiana de Caldetes.

La capacitat de lideratge d'Antoni Vidal Roca el portà a ocupar diversos càrrecs de responsabilitat en la vida pública de Caldes d'Estrac. Des de la seva residència barcelonina —al carrer Copons, 4, 2n— actuava com un veritable pont entre la burgesia barcelonina i la vila

²⁶ Notes inèdites d'Antoni Graupera, Biblioteca Can Milans de Caldes d'Estrac.

termal, facilitant iniciatives, contactes i recursos que contribuïren decisivament al desenvolupament local.²⁷

Fotografia de “Los Amigos de la Juventud”, (a. 1911). És possible que un dels representats fos Antoni Vidal. Destaca l'estendard de fons, coincident amb el que documenta Antoni Graupera.

Amb el temps, Vidal Roca es convertí en una figura central de la vida institucional de Caldetes. La seva trajectòria com a president de la Junta Local de la Societat Espanyola de Salvament de Naufragis el situà al capdavant d'innovacions pioneres, com la instal·lació de les boies d'oli de 1912, un sistema avançat de seguretat marítima que permetia esmorteir els temporals i protegir pescadors i embarcacions de cabotatge.²⁸ Aquesta actuació reforça la imatge d'un home profundament compromès amb la protecció del litoral i amb la seguretat de la comunitat marinera. El 1911, moment en què era president de la societat, estigué al costat de les famílies dels pescadors morts en el naufragi del 31 de gener, a més de defensar-ne els seus interessos econòmics.²⁹

La seva participació —i posterior presidència— en la Sociedad Fomento de Caldetes contribuí a estructurar el turisme de luxe, a embellir la vila, i a dotar-la d'infraestructures modernes.³⁰ En

²⁷ Antoni Vidal Roca també va ser corresponsal a Caldetes de *El Noticiero*.

²⁸ Sobre la gestió del salvament marítim i la benedicció de les boies d'oli el 10 de setembre de 1912, essent president Antoni Vidal Roca, vegeu GARCIA DOMINGO, E., “El salvament de naufragis: sortir a mar i tornar a terra”, publicat a les *Actes de la Trobada d'Entitats de Recerca del Maresme*, disponible a RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert). Antoni Vidal Roca va tenir un paper destacat en la Societat de Salvament de Naufragis, on exercí diversos càrrecs de responsabilitat al llarg de la seva trajectòria. Va ser nomenat en diferents moments com a vice-president, tresorer i finalment president, fet que reflecteix tant la confiança que la comunitat marítima dipositava en ell com la seva capacitat de gestió i compromís cívic.

²⁹ *El Noticiero Universal*, 7 de febrer de 1911, ed. nit.

³⁰ A finals de la primera dècada del segle XX, Caldes d'Estrac es trobava immersa en un procés de canvi institucional per consolidar-se com la destinació d'estiu predilecta de l'alta societat de Barcelona, competint amb els grans balnearis europeus. Aquestes necessitats de millora per a la colònia de forasters van propiciar que els principals propietaris de la vila impulsessin el salt de l'antiga Junta Patriótica de Fomento de Caldetes (activa des de 1898) cap

conjunt, la seva actuació a Fomento de Caldetes mostra un lideratge orientat a la modernització urbana i a la projecció turística del municipi.

Fotografia d'Hermenegild Vidal i Roca

Paral·lelament, el seu mecenatge a la societat coral “Amigos de la Juventud” demostra un compromís real amb la cultura popular, la formació de la classe treballadora i la cohesió social.³¹ La seva necrològica, publicada a la premsa, confirma el prestigi i la influència que exercí com a patrici local.³²

En relació amb la condició de propietaris de les tres finques de Can Vidal, fiscalment tot gira a l'entorn del carrer de Sant Josep, 9 i, com ja hem comentat, genera, en ocasions, informacions divergents en els padrons municipals.

Així, en els padrons del 20 de maig de 1889 i del 7 de juny del mateix any, hi consten com a propietaris de la finca del carrer de Sant Josep “los herederos de Antonio Vidal”, al·ludint a Antoni Vidal Monserdà, i també hi consta com a propietat de Mercè Camps Vidal, esposa d'Antoni Vidal, ja difunta.³³

Pel que fa a Mercè Camps Milans, esposa d'Antoni Vidal Roca, ja hem destacat els seus profunds lligams familiars amb la vila de Caldes d'Estrac. Sabem que va morir abans de 1883, fet que situà Antoni en una posició de vidu relativament jove, en un moment en què la seva activitat pública començava a intensificar-se. De la unió entre tots dos consta el naixement d'Antoni de Paula Vidal i Camps (1871), del qual no s'han conservat més referències, fet que fa pensar en una mort en la infantesa.

a una estructura més formalitzada. És exactament l'any 1908 quan es redacten els reglaments de la “Sociedad Fomento de Caldetes”, l'entitat en la qual Antoni Vidal i Roca s'integraria en l'òrbita de la seva junta directiva de cara a l'exercici de 1909, amb l'objectiu d'institucionalitzar el turisme de luxe, embellir les infraestructures civils (com el Passeig dels Anglesos) i desvincular el progrés del municipi de l'activitat purament agrícola. Sobre el registre oficial de la societat de foment, vegeu *Fons associatiu de la “Sociedad Fomento de Caldetes, 1908”*, ACM, consultable a la xarxa oficial de la Generalitat de Catalunya (XAC).

³¹ Més enllà de les institucions econòmiques i la seguretat marítima, Vidal i Roca mantenia la responsabilitat social pròpia dels grans patricis d'aquell tombant de segle. Va destacar com un dels socis protectors clau de l'agrupació local “Amigos de la Juventud”. Aquesta agrupació, fundada el 1907, operava com una associació cultural i recreativa a l'òrbita primer dels jardins de la Fonda Vidal i, més tard, de l'antic Ateneu Popular Rosa d'Or, construït el 1906, la planta baixa del qual ara és el Mercat. El seu objectiu era oferir a la joventut de la classe treballadora de Caldetes una alternativa d'oci saludable i formació mitjançant vetllades literàries, conferències i petites representacions teatrals, allunyant-los del joc i de les tavernes. El mecenatge d'Antoni Vidal i Roca en aquesta associació demostra el seu compromís pràctic amb el desenvolupament del teixit social de la població resident a la vila. Vegeu NADAL FERRER, J.M.³, *Un “tros” de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 192–193.

³² Vegeu *El Dia Gráfico*, 29 de març de 1914.

³³ Vegeu *Padrons municipals d'habitants de l'1 de maig de 1889 i de l'1 de juny de 1889*, ACM, Fons de l'Ajuntament de Caldes d'Estrac. Aquesta discrepància, habitual en processos de transmissió patrimonial, confirma que l'immoble formava part de la xarxa de béns familiars i que la seva gestió estava vinculada a la successió dels Vidal.

Finalment, relatiu a Hermenegild Vidal, el germà gran, tot indica que participà plenament en el projecte impulsat per Antoni. Tots dos mantenien una projecció més àmplia vinculada a Barcelona, i més enllà de l'herència paterna, sabem que Hermenegild fou propietari de la casa del carrer de Sant Pere, 7, qüestió que tractarem amb detall més endavant.³⁴

Conèixer la trajectòria humana dels propietaris és imprescindible per entendre la fonda: la seva manera d'habitar, gestionar i transformar el recinte explica la configuració de l'edifici que analitzarem tot seguit a una fotografia del tot singular. Aquesta imatge mostra un projecte familiar madurat al llarg de dues generacions. Amb aquest context humà i institucional, podem abordar la primera imatge conservada del recinte.

Joaquim Maria de Nadal sintetitzà amb precisió el final d'aquella vida social que els Vidal havien impulsat: «*todo pasó, se deshizo, se evaporó*». Amb el canvi d'hàbits, les tertúlies, els balls, els concerts i les petites diversions del jardí de Casa Vidal van anar perdent protagonisme, substituïdes per noves formes d'oci. «*Y un día murió Vidal, como habían muerto sus jardines...*» Aquest procés de transformació ajuda a entendre el valor de la primera imatge conservada del recinte de Can Vidal, punt de partida per analitzar les reformes que vindran després.³⁵

La primera Fonda Vidal (a. 1872)

Les termes mineromedicinals de Caldes d'Estrac vivien, a mitjan segle XIX, un auge extraordinari. Les estades llargues —setmanes o mesos— generaven una demanda creixent d'allotjaments ben gestionats, nets i confortables, adaptats a les necessitats d'un públic exigent format per famílies benestants, professionals liberals i membres de la burgesia barcelonina.

En aquest context, la Fonda Vidal va ser la resposta que els germans Antoni i Hermenegild Vidal Roca van saber donar a una probable iniciativa paterna. Cadascun amb el seu paper, reinterpreten amb encert les oportunitats que oferia la vila termal i consolidaren un establiment que, encara avui, forma part de la memòria històrica de Caldetes.³⁶

Amb aquest bagatge humà, econòmic i urbanístic, podem abordar la imatge d'una vella fotografia de doble imatge per a visió estereoscòpica, ja que és la fotografia més antiga conservada del conjunt i és un document excepcional que permet reconstruir l'estat primitiu del jardí i de la façana interior del volum del Camí Ral, abans de qualsevol reforma.

Al dors del parell estereoscòpic hi figura una anotació manuscrita: «*Glorieta y restauran(t) del establecimiento de casa Vidal en Caldetas*». Aquesta inscripció, juntament amb l'anàlisi formal de la imatge, permet situar-la amb anterioritat a l'any 1872.

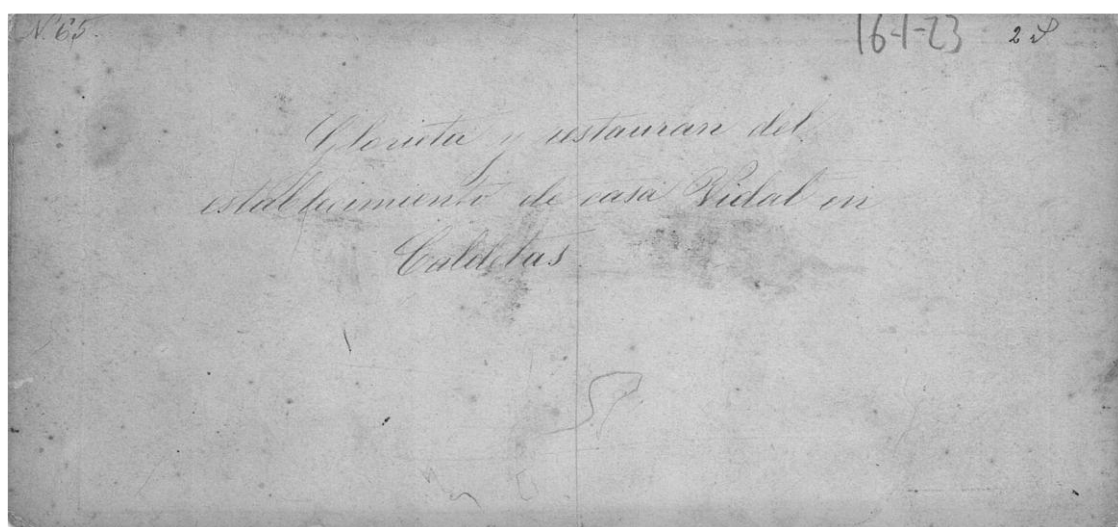
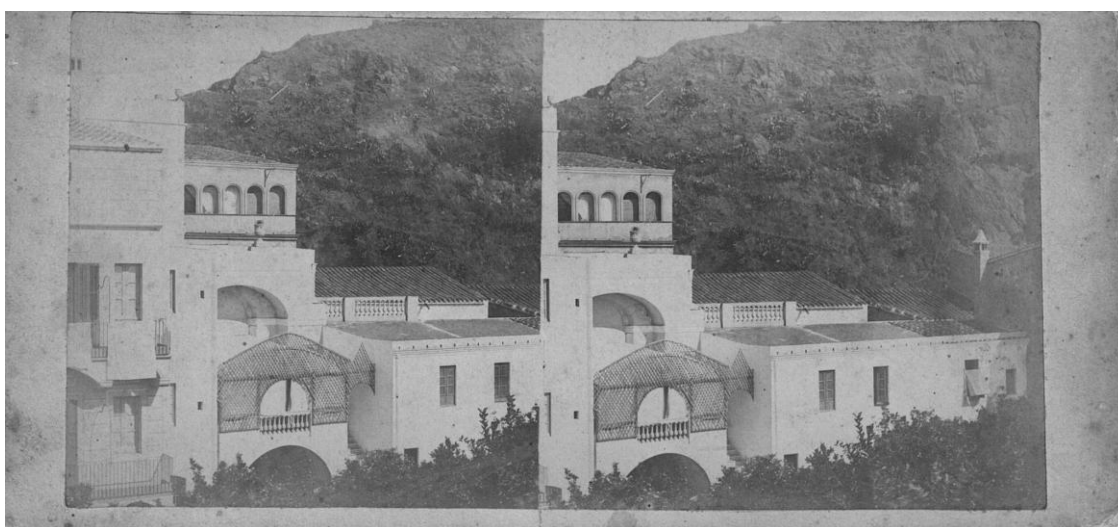
³⁴ Aquesta numeració no correspon a la numeració actual, sinó a la que apareix en la documentació del segle XIX i inicis del XX (padrons, registres municipals i escriptures). S'ha mantingut aquesta numeració històrica perquè és la que permet identificar amb precisió les entrades originals del recinte Vidal en aquell període.

³⁵ Vegeu NADAL FERRER, JOAQUIM M.ª, *Un "tros" de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 182.

³⁶ Sobre els objectius de la transformació turística desvinculada de l'agricultura, vegeu MOLINA VILLAR, J.J., *Termalismo y turismo en Catalunya: un estudio geohistórico contemporáneo*, Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional, Universitat de Barcelona, juny de 2004. Consulteu especialment el capítol "Capítulo IV: El potencial del termalismo y los servicios complementarios", tesi doctoral allotjada al dipòsit acadèmic TDX (Tesis Doctorals en Xarxa). Sobre la cronologia de la transició cap a la institucionalització del turisme i el paper de la Junta de 1898, vegeu "Conclusiones y etapas del turismo balneario", de la mateixa investigació disponible a TDX.

Tot i que Antoni Vidal Roca va néixer el 1847 i es va casar amb Mercè Camps Milans el 1870, és versemblant que la fotografia respongui a un projecte ja iniciat per Antoni Vidal Monserdà, el pare, en el marc de la consolidació del recinte familiar.

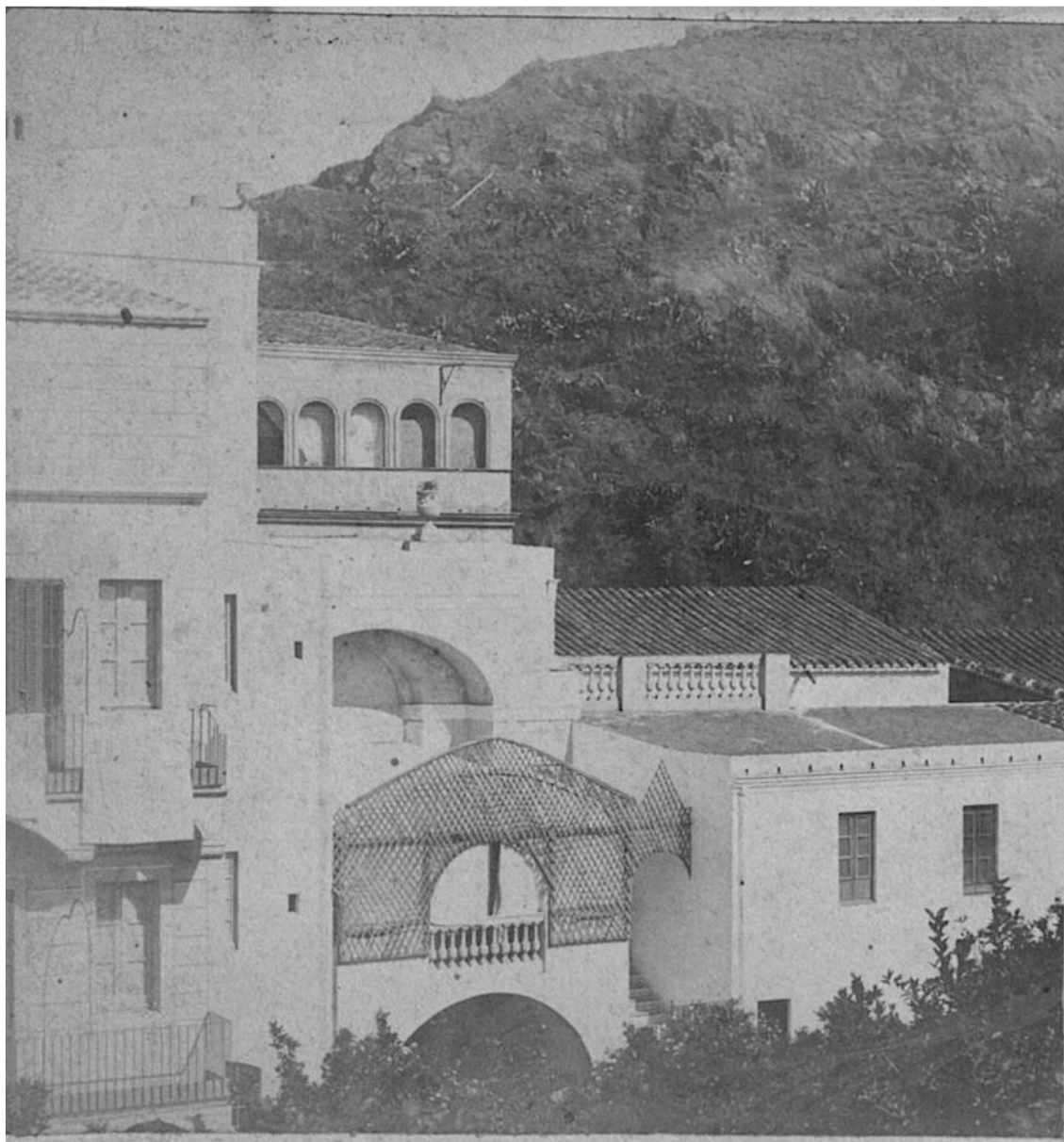
La importància de la fotografia rau en el fet que mostra un estat del conjunt inexistent en qualsevol altre document: l'arc superior de la portalada encara tancat, el volum del número 38 de Camí Ral sense elevar, la façana posterior de la portalada sense ornamentar i un jardí en estat primitiu. La composició, amb la glorieta com a element central i la façana com a teló de fons, revela una fonda que encara no ha estat objecte de cap intervenció arquitectònica significativa. És, doncs, la imatge més antiga del conjunt, i constitueix el punt de partida imprescindible per entendre totes les transformacions posteriors.³⁷

Fotografia de doble imatge estereoscòpica de la Fonda Vidal (a. 1872)

Fotografia de doble imatge estereoscòpica de la Fonda Vidal (a. 1872) (dors)

³⁷ La possibilitat que la imatge reproduís un moment en què s'estigués edificant el número 38 cal desestimar-la, atès que el terrat era transitable i destaca la presència d'una balustrada amb columnes que donava al Camí Ral.

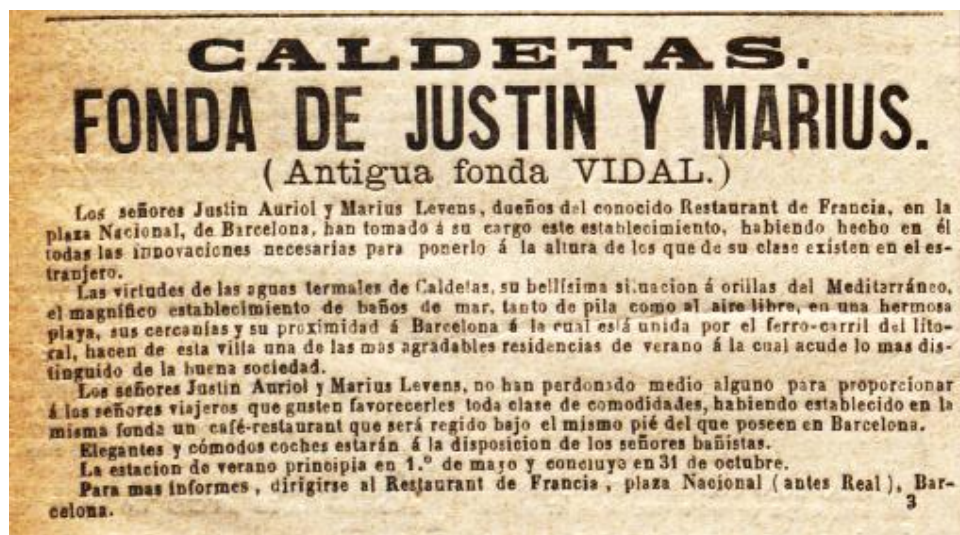
Fotografia de doble imatge estereoscòpica de la Fonda Vidal (a. 1872) (detall)

En aquell moment, la distribució del recinte era clara: el número 34 de Camí Ral corresponia a la Fonda, i els llençols penjats a la façana posterior en són un indicatiu visual de l'ús domèstic propi d'un establiment d'allotjament. La planta baixa del número 38 acollia el restaurant, mentre que el número 36 funcionava com a glorieta.

Uns hostatgers de prestigi europeu: la Fonda Justin i Marius (1872-1875)

22

Sobre el nucli arquitectònic inicial creat pels Vidal, la fonda experimentà una transformació decisiva amb l'arribada de Justin Auriol i Marius Levens l'any 1871 o a principis de 1872. A partir d'aquest nucli, l'establiment inicià una etapa de modernització profunda, ben documentada gràcies a un conjunt ampli de fonts. Entre el 17 i el 30 d'abril de 1872, la *Fonda de Justin y Marius (Antigua Fonda Vidal)*³⁸ apareix anunciada en catorze edicions de dos diaris barcelonins —*La Imprenta* i *Crónica de Cataluña*.³⁹ La seqüència està orientada a la reobertura prevista per a l'1 de maig de 1872.⁴⁰

Publicitat de la inauguració de la Fonda Justin i Marius (antiga Fonda Vidal), 1872

Aquests anuncis constitueixen una campanya publicitària coordinada, destinada a presentar la nova gestió de l'establiment un cop completada la reforma arquitectònica de la façana i del portal del Camí Ral.

La simultaneïtat en dos diaris revela una estratègia de posicionament en el mercat barceloní, orientada a captar estiuiejants i a consolidar la fonda com un establiment de categoria sota la nova direcció. Justin i Marius volien presentar la fonda com un projecte renovat, modern i alineat amb els models urbans de posicionament alt que ells mateixos havien consolidat a Barcelona.

³⁸ Els anuncis de 1872 utilitzen la fórmula "Antigua Fonda Vidal" per indicar la continuïtat del recinte sota nova direcció. No es tracta d'un canvi de nom oficial, sinó d'un recurs publicitari habitual en l'època per mantenir el reconeixement de la marca anterior mentre es presentava la nova gestió de Justin i Marius.

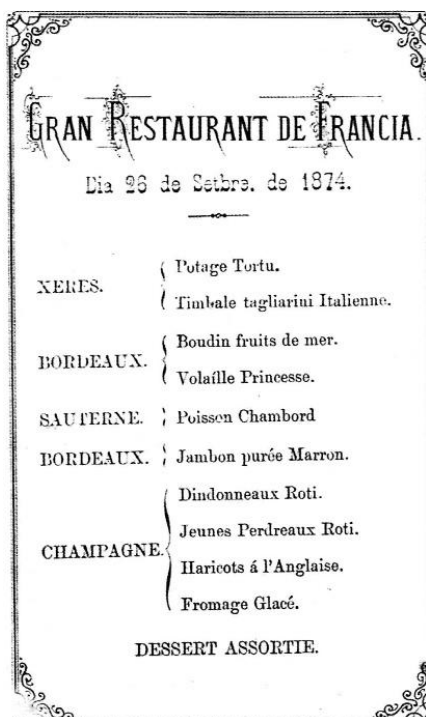
³⁹ *La Imprenta*, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 26 y 28 d'abril i *Crónica de Cataluña*, 18, 19, 20, 24, 28 y 30 d'abril de 1872.

⁴⁰ Els textos publicitaris segueixen una fórmula idèntica, encapçalada per la referència geogràfica "CALDETAS" i el nom comercial "FONDA DE JUSTIN Y MARIUS (ANTIGUA FONDA VIDAL)", seguit de la identificació explícita dels propietaris: "Los señores Justin Auriol y Marius Levens, dueños del establecimiento..."

Publicitat de l'obertura de temporada de la Fonda Justin i Marius en Caldetes, 1875

La Fonda Justin y Marius no era només un establiment d'hostaleria, sinó un espai vinculat directament a la pràctica balneària.⁴¹ La publicitat històrica confirma que el metge-director dels banys termals residia a Can Vidal durant la temporada oficial, fet que facilitava l'atenció als banyistes i reforçava el prestigi sanitari de l'establiment. Aquesta presència mèdica, habitual en les viles termals del segle XIX, situava la fonda dins el model d'hostaleria especialitzada que combinava allotjament, serveis de salut i pràctiques terapèutiques.⁴²

Barcelona. Menú del Gran Restaurant de Francia (1874)

La figura de Justin Auriol i Marius Levens, fins ara força oblidada per la historiografia local, emergeix com a determinant. Justin i Marius no eren uns hostalers ocasionals ni uns arrendataris improvisats: eren restauradors d'elit a Barcelona, amb una trajectòria sòlida i reconeguda, i amb un establiment que figura entre els primers restaurants documentats de cuina francesa de la ciutat.⁴³ El seus noms apareixen a la Plaça Reial, 12,⁴⁴ on primer regentaren el *Grand Restaurant de Francia* i posteriorment el *Restaurant Justin*, considerat per la premsa com el restaurant més prestigiós de la Barcelona dels anys setanta i vuitanta del segle XIX.⁴⁵ Un dels documents que ho acredita és un menú de 1875 conservat a la Biblioteca de Catalunya, on el restaurant apareix amb el nom complet: "*Gran Restaurant de Francia, de Justin y Marius*".⁴⁶

Conegut popularment com Can Justin, de vegades es recorda com un autèntic *temple gastronòmic* on la cuina francesa es convertí en model de refinament per a la

⁴¹ Cal recordar que només dos anys abans havia estat inaugurat el balneari marítim de Josep Santarromana, vegeu Molina Villar, J.J. MOLINA VILLAR, J.J., *Termalismo y turismo en Catalunya: un estudio geohistórico contemporáneo*, Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional, Universitat de Barcelona, juny de 2004, p. 482.

⁴² *Crònica de Catalunya*, 25 d'abril de 1875, ed. Matí.

⁴³ Una visió general <https://fondesdesisis.cat/exposicio/finals-del-s-xix-canvi-de-paradigma-al-tombant-de-segle/>

⁴⁴ De vegades també apareix al número 11.

⁴⁵ Va ser Justin qui va introduir els *cannelloni* a la carta de l'establiment, els quals es van adaptar ràpidament al paladar de la burgesia barcelonina, fixant així la identitat del que avui coneixem com el caneló clàssic català.

⁴⁶ Vegeu *Gran Restaurant de Francia, de Justin y Marius*, BC, UG 4 C63/12.

burguesia catalana.⁴⁷ Justin i els seus col·laboradors —entre ells Màrius Levens, Ramon Germà i el maître Antoine— van ensenyar a la societat barcelonina a menjar i beure “a la francesa”, introduint una cuina d’alt nivell, una carta rica, una bodega excel·lent i un servei exquisit amb porcellana de Limoges i plata..⁴⁸

Les fonts també recorden que Can Justin fou l’escenari de banquets famosos, com els del Teatre Íntim, i que la seva influència es mantingué en la memòria gastronòmica catalana, fins al punt que autors com Lluís Almerich, Francesc Curet i Néstor Luján el consideren un referent en la història culinària de Barcelona. En conjunt, es presenta a Justin com un pioner de l’alta cuina a Catalunya, creador d’una escola gastronòmica i responsable d’eleva el nivell culinari de la ciutat.⁴⁹

En aquesta ocasió, Justin i Marius eren socis comercials, que operaven conjuntament a Barcelona i que la seva activitat a Caldes d’Estrac no era un experiment improvisat, sinó l’extensió estiuenca d’una marca urbana consolidada.

Caldes d’Estrac - Caldetes. Façana de la Fonda Vidal del Camí Ral

El contingut dels anuncis confirma que la campanya estava orientada a la bona societat barcelonina. El discurs publicitari és inequívoc: “*lo más distinguido de la buena sociedad*”, “*elegantes y cómodos coches*”, “*todas las innovaciones necesarias*”, “*al nivel de los establecimientos extranjeros*”, “*no han perdonado medio alguno*”. Aquest repertori retòric situa la Fonda Justin i Marius en el segment alt de l’hostaleria balneària, pensada per veraneants acomodats, banyistes amb recursos i clients habituats al luxe del Gran Restaurant de Francia.

Una carta de Max Cahner donà a conèixer que una hoste d’alt rang aristocràtic hauria passat per la fonda Vidal en aquesta etapa: una dama que portava el mateix nom que una de les parentes de Napoleó

⁴⁷ Vegeu SAUMELL I OLIVELLA, E., *Cuina, teatre i modernitat*. Barcelona, 1888-1919, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015.

⁴⁸ Treballar a Can Justin exigia recomanacions tan estrictes com obtenir un càrrec públic, fet que mostra el prestigi de la casa. Francesc Curet afirma que el primer de servir els “sopars de duro”, expressió equiparable a comentar quelcom fantàstic, va ser Justin “*considerats com una troballa i que hom retreia com a exemple d’abundància i de qualitat*”, vegeu *Ibid*, p. 42.

⁴⁹ *Ibid*.

Bonaparte. La coincidència nominal és significativa: revela el nivell social dels estiuejants que freqüentaven l'establiment i la voluntat dels Vidal d'associar la fonda a un ideal de distinció i clientela distingida.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Façana de la Fonda Vidal del Camí Ral

Aquest restaurant, actiu a Barcelona des de 1861, introduí a la ciutat la cuina francesa burgesa, el servei a la russa, els banquets de societat i una manera de menjar que fins aleshores només es trobava a París o Marsella. La seva evolució —del nom genèric *Grand Restaurant de France* al nom personal *Restaurant Justin* i finalment a la marca conjunta *Justin y Marius*— constitueix un indicatiu clar: només els restauradors de més èxit aconseguien que el seu nom esdevingués marca comercial.

Estació de trens de Caldes d'Estrac - Caldetes (1917)

Aquesta projecció pública explica també l'ús que Justin i Marius feren del ferrocarril com a element de promoció. En la seva publicitat de 1872, destaquen la proximitat entre Caldetes i Barcelona *"á la cual está unida por el ferro-carril del litoral..."*. La imatge del ferrocarril no és només un recurs gràfic: forma part del discurs comercial amb què els hostalers posicionaren el recinte com un destí modern, ben comunicat i equiparable als balnearis europeus.

Quan Justin Auriol i Marius Levens assumeixen la Fonda Vidal, ho fan amb la voluntat d'aplicar a Caldes d'Estrac el model de restaurant burgès que ja havien consolidat a Barcelona. La reforma arquitectònica de 1872 s'entén en aquest context, i la principal evidència que en tenim és un dibuix signat per Enric de Bobes Ribosa i litografiat per Antoni Pigrau Aleu, una peça poc coneguda i de gran valor documental per conèixer l'estat del recinte després de la reforma.⁵⁰ El dors de la litografia —tot i estar mal conservat— identifica l'establiment com: *"Fonda de Justin y Marius. Antigua Fonda Vidal. Caldetas."*

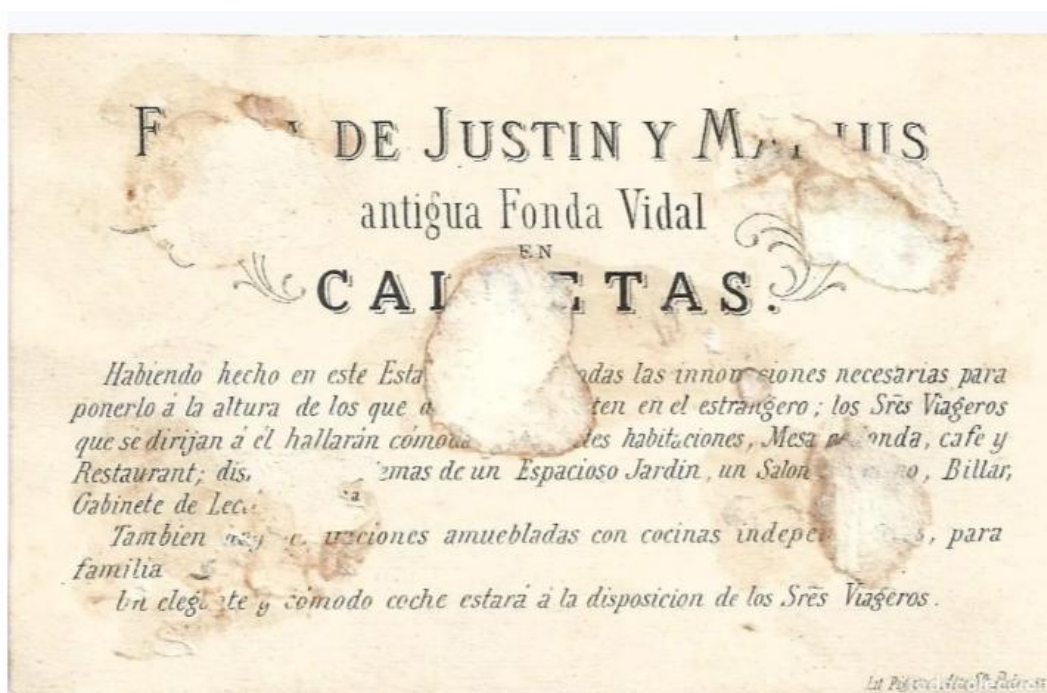
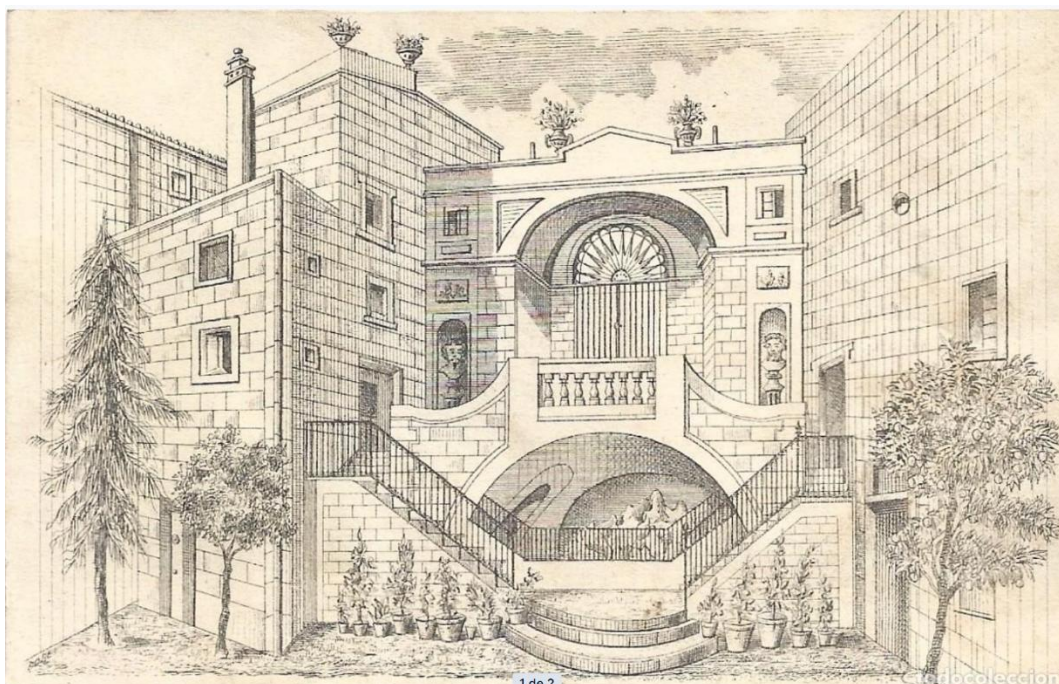
El text imprès utilitza la retòrica pròpia de la publicitat balneària del segle XIX:

"Habiendo hecho en este Establecimiento todas las innovaciones necesarias para ponerlo à la altura de los que de su clase existen en el extranjero..."

La resta del text enumera les dependències i serveis: habitacions, restaurant, jardí, saló amb piano, billar, gabinet de lectura, cuines independents i servei de carruatge. Aquest contingut és pràcticament idèntic al dels anuncis de premsa d'abril de 1872, però amb matisos importants: la litografia inclou dependències —com el saló amb piano, el billar i el gabinet de lectura— que

⁵⁰ Al dors de la targeta hi figura la inscripció "Lit. Pigrau, Alta San Pedro, 50", impremta destacada pels treballs de cromo-litografia.

encara no apareixen als anuncis. Aquest desfasament indica que, tot i pertànyer al mateix context de promoció, la litografia és lleugerament posterior als anuncis d'abril i reflecteix un estat del recinte en què les obres principals, les del Camí Ral, ja estaven completades i les dependències vinculades al carrer de Sant Pere i el seu jardí, s'havien incorporat en una fase immediatament posterior.

Dibuix de Bobes i Litografia de Pigrau. Targeta de la Fonda de Justin i Marius de Caldetes (1872-1873)

En aquest lapsus de temps, el jardí esdevé l'element clau de la transformació. El que fins aleshores havia estat un espai privat i domèstic, vinculat a l'ús intern de la fonda Vidal, passa a ser concebut per Justin i Marius com un jardí sociabilitzat, destinat a acollir tertúlies, música, lectura i relacions selectes. La unificació del jardí Vidal amb el jardí del carrer de Sant Pere —que amplia substancialment la superfície disponible— permet presentar-lo com un “*Espacioso Jardín*” en la litografia, tot i que aquesta no el representi gràficament. El jardí deixa de ser un fons discret per convertir-se en un reclam central del projecte: un espai que articula la nova identitat burgesa de la fonda.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Jardins i vista posterior dels edificis i la Portalada de Can Vidal (antiga Fonda Vidal)

En síntesi, la modernització impulsada per Justin Auriol i Marius Levens situà la fonda en un nou nivell de clientela distingida i definí un model d'establiment que combinava arquitectura, jardí i serveis en una imatge coherent. La publicitat de 1872 i la litografia Bobes/Pigrau permeten reconstruir aquesta etapa de transició, en què la fonda adoptà un llenguatge urbà modern i una sociabilitat burgesa que la vinculaven directament als models barcelonins.

A partir d'aquest context, en els capítols següents analitzarem amb detall les dues fases arquitectòniques de la reforma del recinte Vidal: la Fase I, centrada en la transformació de la façana del Camí Ral i del portal monumental (1871–1872) i la Fase II, dedicada a la dignificació del jardí i a la reforma de la finca del carrer de Sant Pere, 7 (1872–1873).

Aquestes dues fases, anunciades en la documentació contemporània, constitueixen el nucli arquitectònic del projecte i permeten entendre tant la imatge amb què el recinte es presentà al públic en la reobertura de l'1 de maig de 1872 com la que adquirí pocs mesos més tard, entre 1872 i 1873.

El primer moviment d'aquesta modernització fou la intervenció al Camí Ral, punt de partida de la reforma global del recinte.

La comparació entre la fotografia primitiva de la glorieta (1870–1872) i la litografia Bobes/Pigrau confirma que la fonda va experimentar una transformació arquitectònica profunda. Les obres principals del Camí Ral i de la porta central ja estaven completades en el moment dels anuncis d'abril de 1872. Les actuacions posteriors, ja entre 1872 i 1873, es concentraren en la casa del carrer de Sant Pere, amb la reforma de les façanes i la creació del temple posterior, que esdevingué un dels elements més característics del recinte.⁵¹

Els canvis principals de la Fase I inclouen: l'obertura de l'arc superior, l'elevació del volum del número 38 del Camí Ral, la regularització de la composició de les façanes dels números 34 i 38, la reorganització de l'accés principal, la configuració del bloc del número 36 amb columnes de capitell jònic, i la instal·lació de la nova reixeria, que substituï el portó de fusta antic i donà permeabilitat visual al portal.

Aquest conjunt de modificacions revela una intervenció coherent i professionalitzada, tot i que no es conserva cap document que n'identifiqui l'autor.

La transformació respon a una voluntat clara: dotar la fonda d'una imatge urbana moderna, alineada amb els models que Justin i Marius coneixien de Barcelona i que reforçaven la percepció de categoria i posicionament distingit.

El conjunt de Can Vidal presenta un llenguatge característic del classicisme urbà de mitjan segle XIX: pilastres estriades, capitells jònics, arc rebaixat, lluneta amb coronament metàl·lic. Aquest repertori és propi de les solucions adoptades a Barcelona en edificis d'hostaleria i espais de representació urbana.⁵²

Els paral·lels amb façanes cultes barcelonines permeten precisar aquest llenguatge urbà. La similitud és especialment visible en l'estructura de la portalada davantera, que reproduïx esquemes compositius propis de la Plaça Reial i del Passatge Bacardí: cos inferior, cornisa contínua i cos superior. Tot i que a Caldes el cos superior correspon a les golfes, la funció compositiva és idèntica.

Aquesta afinitat té una explicació directa: Justin i Marius havien obert el seu establiment barceloní al número 12 de la Plaça Reial, a pocs metres del Passatge Bacardí, obra representativa

⁵¹ Pel que fa a la portalada, la fotografia primitiva mostra diversos elements constructius que no apareixen en la litografia Bobes/Pigrau, com ara la presència d'un desguàs, la continuïtat del mur lateral, una volumetria posterior més desenvolupada i una porta d'accés notablement més reduïda, situada molt per sota del timpà i presumiblement de fusta. Aquests indicis visuals, analitzats en detall, confirmen que la litografia reflecteix l'estat resultant de la reforma de 1872, documentada per les targetes i corroborada per la pròpia imatge litografiada, en què la porta central primitiva va ser substituïda per la reixa de ferro i el llunet que encara avui es conserven.

⁵² La interpretació arquitectònica i ornamental de la Fonda Vidal es fonamenta en la tesi doctoral de GARCIA FORTES, J., *"La Terracota como elemento ornamental en la arquitectura de Barcelona. Técnicas de fabricación, conservación y restauración"* (Universitat de Barcelona, 2001). La recerca de Garcia Fortes demostra la difusió, en l'arquitectura barcelonina del segle XIX, d'un repertori acadèmic que inclou pilastres acanalades, capitells clàssics, eixos verticals reforçats, coronaments ornamentals i l'ús sistemàtic d'ornamentació en terracota. Aquest repertori incorpora plafons, bustos en nínxols, relleus figuratius i elements escultòrics seriatos, presents en façanes cultes barcelonines, difosos pels mestres d'obres i arquitectes barcelonins del període. Vegeu https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/84041/03.SGF_3de7.pdf

del classicisme monumental de Francesc Daniel Molina, una de les obres més emblemàtiques del classicisme monumental barceloní, avui poc reconeguda en la memòria arquitectònica de l'Ajuntament de la ciutat.

El portal de la Fonda Vidal comparteix amb aquests models la mateixa voluntat escenogràfica i representativa i recorda igualment —salvant les distàncies, evidentment— la façana de la que primer fou Fonda i després Hotel de las Cuatro Naciones, tant en la seva configuració original com, sobretot, en la reorganització posterior que en reforçà la simetria i el caràcter monumental. Tot plegat suggereix que Justin, en reformar la fonda de Caldes, introduí deliberadament un estil urbà i modern, inspirat en els referents arquitectònics que coneixia de primera mà a Barcelona i que conferien al seu establiment una imatge de distinció i rellevància social perfectament alineada amb les tendències de l'època.

En aquest context, és pertinent esmentar l'Hotel Falcón, situat també a les Rambles, que evolucionà d'una fonda a un hotel modern durant les dècades centrals del segle XIX, adoptant un llenguatge arquitectònic similar —façana regularitzada, composició simètrica i elements clàssics.

A la fonda Justin y Marius, les pilastres acanalades jòniques flanquejaven el cos central i articulaven la simetria del conjunt. Aquest eix vertical culminava en dos florons situats al coronament de la façana. Aquests florons, documentats ja en la fotografia de la glorieta —anterior a l'etapa de Justin i Marius— indiquen una intervenció Vidal prèvia, que la reforma posterior va regularitzar i ordenar.

Aquest mecanisme compositiu —pilastra, capitell, culminació ornamental— és perfectament coherent amb les façanes cultes de la Barcelona del segle XIX. Un exemple és la façana del carrer Jaume I, 14. La coincidència estructural entre aquests models i la Fonda Vidal confirma que la portalada responia a un llenguatge arquitectònic de prestigi, alineat amb els repertoris urbans

Barcelona, Detalls de les columnes i florons de l'edifici de Jaume I, 14

contemporanis, i que la regularització posterior integrà els elements preexistents en una composició coherent.

La reixeria incorporada en aquesta fase substituï el portó de fusta antic i reforçà la monumentalitat del portal. El seu disseny és plenament coherent amb els repertoris de forja neoclàssica tardana difosos a Barcelona entre 1850 i 1870, i la reixa inferior presenta un repertori ornamental característic de la forja catalana del període.

Francesc Daniel Molina (1812-1867). Detall de les columnes, cornises i balustrada dels edificis de la Plaça Reial de Barcelona.

Francesc Daniel Molina (1812-1867). Passatge Bacardí de Barcelona, des de l'entrada de Plaça Reial, 1856-1859. Detall de la reixeria

Francesc Daniel Molina (1812-1867). Barcelona, Hotel de las Cuatro Naciones (1856-1864)

Manuel Guitart i Codorniu (atr.), 1872. Aproximació gràfica a l'ordenació de la façana del Camí Ral durant la Fase I de la reforma de 1872. El projecte incrementa l'alçada de l'actual número 38, estableix una composició plenament simètrica i incorpora la ferreria del mòdul central. L'ornamentació respon a una estètica romàntica construïda amb llenguatge neoclàssic, i manté els dos florons situats a la línia de les columnes, ja presents en la fonda primitiva. Segons les primeres fotografies conservades, les finestres de la planta baixa dels extrems eren cegues. Durant aquesta fase també s'executaren els importants treballs de decoració de la façana posterior del Camí Ral i, probablement, la gruta amb el sortidor i la bassa amb peixos de colors, iniciant la unificació escenogràfica del conjunt. Aquest dibuix, no rigorós en les mesures, constitueix una primera aproximació en alçat rectificat d'una façana corba i irregular que, amb la Fase I, fou regularitzada i reinterpretada com un frontis urbà modern, coherent amb el classicisme barceloní.

La façana posterior del Camí Ral, avui profundament alterada, constituïa en origen un dels elements més representatius del conjunt arquitectònic de la Fonda Vidal. La litografia del dibuix de Bobes, datable entre 1872 i 1875, és el testimoni més antic que permet reconstruir-ne l'aspecte original i revela l'existència d'un programa escultòric complet, coherent amb els repertoris neoclàssics i eclèctics que havien definit l'arquitectura catalana del període "vuitcentista".

La composició s'articulava al voltant de la porta central flanquejada per dues fornícules verticals de mig punt, cadascuna amb un bust de terracota sobre peana.

Aquest esquema ornamental troba precedents directes en edificis barcelonins com el Teatre Principal (1846–1847), on els bustos d'autors dramàtics ocupaven nínxols similars, o la Capitania General (1846–1849), que exhibia bustos de capitans generals en la seva façana principal. Tanmateix, el paral·lel més significatiu és la façana de l'Editorial Montaner y Simón (1879–1885), obra de Domènech i Estapà i Domènech i Montaner, que incorpora bustos exempts en nínxols i sobre peanes com a emblema de cultura i prestigi.

La coincidència iconogràfica —i la proximitat cronològica— confirma que la Fonda Vidal treballava amb els mateixos repertoris escultòrics que els arquitectes barcelonins del seu temps i que la portalada del Camí Ral era concebuda com una façana de representació culta, perfectament alineada amb els models urbans contemporanis.

Per damunt de les fornícules, Bobes documenta dos plafons rectangulars amb relleus, força probablement en terracota, un tipus d'ornamentació que es consolida en edificis pioners com les Cases d'En Xifré (1837–1840) i que forma part del repertori difós per escultors com Campeny, Talarn, Padró o Santigosa. La presència d'aquests relleus situa la Fonda Vidal dins la tradició decorativa que caracteritza les façanes cultes de la burgesia catalana, on la terracota esdevé un material privilegiat per a la iconografia figurativa.⁵³

La fotografia conservada del jardí corrobora la informació aportada per la litografia: a la façana interior del recinte, a tots dos costats del portal, s'hi identifiquen dos bustos disposats simètricament. La coincidència entre la litografia —testimoni més antic— i la fotografia —testimoni visual directe— confirma l'existència d'un sistema ornamental unitari que combinava arquitectura, jardineria i escultura.

La façana posterior del Camí Ral formava part d'un projecte escenogràfic coherent que aspirava a equiparar-se als models escultòrics i arquitectònics de la Barcelona del segle XIX. La desaparició dels bustos i dels relleus ha convertit la litografia de Pigrau i la fotografia del jardí en testimonis essencials per reconstruir la imatge original d'un conjunt que, en el seu moment, destacava per la seva ambició ornamental i la seva rellevància visual.

Així, la intervenció de Justin i Marius a Caldes d'Estrac pot interpretar-se com la transferència d'un model arquitectònic i comercial que ells coneixien de primera mà: establiments que

⁵³ Pel que fa a les façanes del portal, Nadal comenta que estava "*adornado con monumentales pilastras de estilo neoclásico, provisto en su interior de bajorrelieves y bustos*". Vegeu NADAL FERRER, JOAQUIM M.ª, *Un "tros" de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 175.

reforçaven la seva imatge mitjançant façanes ordenades, portals monumentals, reixeria de prestigi i referents clàssics. L'objectiu era dotar la fonda d'una imatge moderna i de categoria, coherent amb les tendències de l'època i l'ambició del projecte.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Façana posterior de la Portalada de la Fonda Vidal

Barcelona, Detalls dels bustos de la façana de l'antiga Editorial Montaner i Simon del carrer Aragó

Barcelona, Detall dels plafons de terracota amb relleus de les Cases d'en Xifré, a banda i banda d'un dels arcs dels porxos

Aquesta voluntat coincideix amb el projecte que Antoni Vidal havia imaginat tant per a la Fonda Vidal com per al futur Gran Hotel: reproduir a Caldes una imatge urbana similar a la barcelonina més luxosa. Tal com assenyala Josep Maria Nadal, aquell projecte no arribà a materialitzar-se completament.

L'obertura del Gran Hotel Colón el 1881 va alterar de manera decisiva el mercat de l'estiueig a Caldes d'Estrac. La nova oferta hotelera, de dimensions i serveis superiors, va reduir la capacitat competitiva de la Fonda Vidal. Tot i això, l'establiment continuà funcionant: primer sota la responsabilitat de José Vilallonga (1872–1875), encarregat local designat per Justin i Marius, i posteriorment sota la direcció de Miquel Garriga Güell, documentat al carrer de Sant Josep, 9 entre 1876 i 1885.

La publicitat publicada per Salarich el 1882 és reveladora: hi apareix la denominació *Fonda Miquel Garriga*, fet que indica que Garriga era encara el responsable operatiu de l'establiment.⁵⁴ Tanmateix, al peu de l'anunci s'hi especifica: "*Para mis informes dirigirse en Barcelona Gran Restaurant de Francia, de Me Jean y Marius. — Caldetes, en el mismo Establecimiento, calle San José, núm. 9.*" Aquesta doble menció demostra que, mentre Garriga gestionava la fonda a Caldetes, Justin i Marius mantenien la direcció comercial i la representació pública del negoci des de Barcelona.

La vinculació de Justin i Marius amb la fonda s'allargà, per tant, fins almenys 1882, encara que la gestió quotidiana recaigués en Garriga. Poc després d'aquesta data, en un context de competència creixent, els arrendataris retornaren la propietat a la família Vidal, que inicià una nova etapa centrada en el jardí i en el caràcter paisatgístic del recinte.

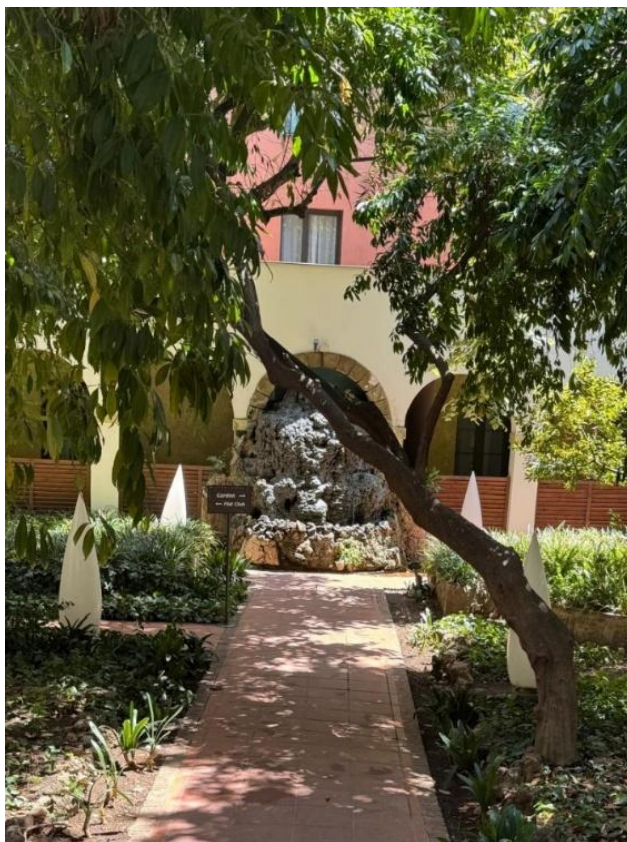
La litografia Bobes/Pigrau incorpora un element que confirma aquesta orientació: al peu de l'escalinata del jardí s'hi representa una cavitat artificial o gruta, típica del paisatgisme romàntic europeu del segle XIX, dins la volta de l'escala. La fotografia primitiva de la glorieta documenta únicament una estructura amb volta, sense permetre determinar si ja existia una gruta en el sentit paisatgístic del terme. La litografia, en canvi, mostra de manera explícita la cavitat artificial, fet que confirma que la gruta formava part de la reforma impulsada per Justin i Marius i no d'una etapa anterior.

Aquest recurs paisatgístic és habitual en jardins urbans de prestigi, com els de la Casa Ignasi de Puig (avui Petit Palace Boqueria Garden) a Barcelona, a tocar de les Rambles. La seva presència a la Fonda Vidal reforça la idea que el jardí seguia criteris estètics i simbòlics propis del paisatgisme romàntic contemporani. En el cas de la Fonda Justin i Marius, la gruta anava acompanyada d'un sortidor i d'una bassa amb peixos de colors.⁵⁵

En aquest mateix context, és rellevant la notícia d'un expedient de llicència d'obra particular de 1872, relatiu a la reedificació d'una casa al carrer de Sant Pere, número 7, propietat d'Hermenegild Vidal i Roca, germà d'Antoni. El mestre d'obres encarregat de la reforma fou Manuel Guitart i Codorniu, probablement el mateix que intervingué en els immobles del Camí Ral. La coincidència d'autor i la vinculació entre ambdues finques —parts d'un mateix recinte familiar— obre la porta a considerar Guitart com a possible responsable del projecte original de Can Vidal.

⁵⁴ SALARICH Y VERDAGUER, J., *Apuntes para la historia de Caldas de Estrach*, Barcelona, 1882, p. 165.

⁵⁵ NADAL FERRER, JOAQUIM M.ª, *Un "tros" de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 176.

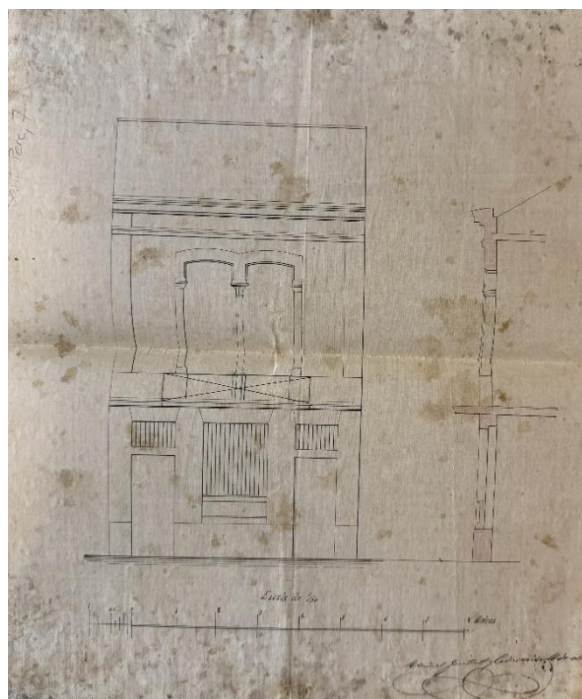
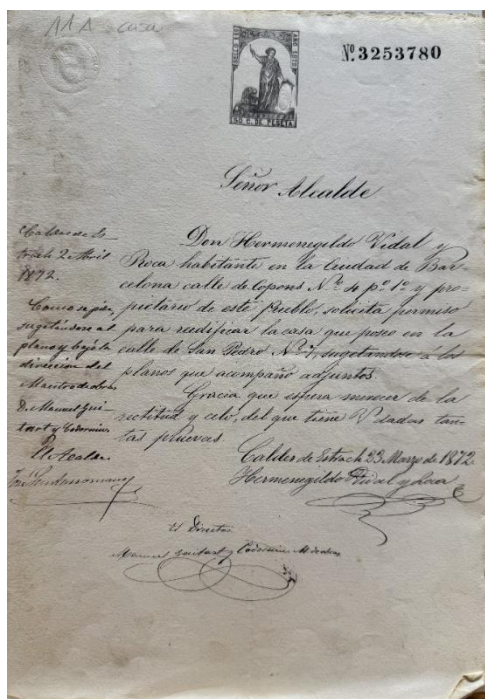
Barcelona. Jardins de la Casa Ignasi de Puig (avui Petit Palace Boqueria Garden), detalls de les grutes

Justin i Marius. Fase II de la remodelació del recinte Vidal: la reedificació de la casa del carrer de Sant Pere (abril de 1872-1873).

Quan la Fonda Vidal gestionada per Justin i Marius va obrir les portes l'1 de maig de 1872, Caldes d'Estrac estrenava un establiment que aspirava a situar-se al nivell dels hotels europeus de moda. El Camí Ral, amb la seva portalada exterior, la portalada interior, la gruta i l'escala romàntica, es presentava com un autèntic escenari d'arribada. Era la façana pública del conjunt, la que havia de captivar els visitants i projectar la imatge de luxe que Justin, Marius i els germans Vidal volien consolidar.

Tanmateix, un cop resolt aquest front, va emergir un problema que Antoni i Hermenegild Vidal no podien ignorar: el jardí original no permetia desplegar la nova escenografia que el projecte exigia. Tot i la presència d'elements romàntics com la gruta, el jardí original continuava sent un espai domèstic, irregular, mancat de profunditat escenogràfica i limitat per un mur que el separava de la finca veïna del carrer de Sant Pere. Aquest mur tallava la perspectiva, reduïa la profunditat visual i impedia que el jardí actués com un espai de representació a l'alçada de la monumentalitat del Camí Ral.

Sol·licitud de permís d'obres d'Hermenegild Vidal i Roca a l'Ajuntament de Caldes d'Estrac

Manuel Guitart i Codorniu. Plànol de la façana del carrer de Sant Pere, 7, Caldes d'Estrac, adjunt a la sol·licitud del permís d'obres d'Hermenegild Vidal i Roca a l'Ajuntament de Caldes d'Estrac

Aquesta limitació espacial explica la necessitat d'una operació decisiva: la compra de la finca del carrer de Sant Pere, 7. Amb la desaparició del mur divisor, el jardí adquiria una nova profunditat escenogràfica, i els dos accessos —el del Camí Ral i el del carrer de Sant Pere— quedaven visualment connectats. A partir d'aquest moment, el recinte funcionava com un teatre

arquitectònic: qui entrava pel carrer de Sant Pere veia al fons l'escenografia del Camí Ral, i qui entrava pel Camí Ral veia al fons la façana del carrer de Sant Pere.

La compra de la finca obria la porta a una reorganització completa del recinte. En aquest context, el 23 de març de 1872, Hermenegild Vidal sol·licità permís per reedificar la casa del carrer de Sant Pere, núm. 7, “sujetándose a los planos que acompaño adjuntos”. El terme “reedificar” indica una intervenció profunda que equival a reconstruir parcialment o totalment un edifici, i el plural “planos” revela que el projecte incloïa més d'un plànol: probablement la façana posterior, la reorganització del jardí i la regularització volumètrica del conjunt.⁵⁶

Caldes d'Estrac - Caldetes. Escalinata i façana posterior del carrer de Sant Pere de la Fonda Vidal (1890)

Tot i que Hermenegild Vidal afirmava adjuntar diversos plànols en la sol·licitud del 23 de març de 1872, a l'expedient municipal només s'ha conservat el plànol de la façana que donava al carrer. Aquest era l'únic plànol normatiu que l'Ajuntament exigia per autoritzar l'obra, ja que afectava directament la imatge urbana del carrer de Sant Pere. La resta de plànols — probablement relatius a la façana interior, a la reorganització del jardí i a la regularització volumètrica del conjunt— no eren necessaris per al permís municipal i, per tant, no consten a l'expedient, tot i que el projecte original sí que els devia incloure.

La nota del alcalde Santarromana, del 2 d'abril, autoritza la reforma “*bajo la dirección del Maestro de obras D. Manuel Guitart y Codorniu*”, que signa el document. Presumiblement, la

⁵⁶ L'únic plànol conservat a l'expedient de sol·licitud d'obres és el de la façana que donava al carrer, una façana que avui es troba completament modificada.

reforma havia d'executar-se amb rapidesa per estar llesta abans de la inauguració de l'1 de maig.⁵⁷

Hi ha, a més, un índex cronològic que confirma la intervenció de Guitart en aquest sector. Els anuncis de la segona quinzena d'abril de 1872 no mencionen encara el "*Salón con piano, el Billar ni el Gabinete de Lectura*". Aquestes dependències apareixen per primera vegada en la targeta litografiada per Pigrau, i totes elles estaven situades precisament en el sector del carrer de Sant Pere. Això significa que, a l'obertura de l'1 de maig, aquestes estances encara devien estar en obres, i que la seva construcció forma part de la reforma aprovada el 2 d'abril sota la direcció de Manuel Guitart i Codorniu. Les dependències que no apareixen en els anuncis són les que Guitart dirigeix segons el permís municipal.

Tot i que el permís municipal del 2 d'abril de 1872 establia que les obres ja podien començar, creiem que la reforma del carrer de Sant Pere no es completà en el termini de tres setmanes previst per a la inauguració de l'1 de maig. Les evidències documentals —la litografia Bobes/Pigrau, les dependències que no apareixen en els anuncis d'abril i la lògica constructiva del projecte— indiquen que les obres es van dilatar durant diversos mesos, probablement entre la primavera i la tardor de 1872, amb remats que s'allargarien fins al 1873.

L'accés de Sant Josep: funció secundària i residencial

Paral·lelament a aquesta operació, els Vidal probablement ja tenien també la casa del carrer de Sant Josep, situada a una de les bandes del recinte.⁵⁸

A diferència de les adquisicions destinades a reforçar la imatge escenogràfica del jardí o la reorganització arquitectònica del conjunt, la casa del carrer de Sant Josep tenia una funció molt diferent. Actuava com un tercer accés secundari i, probablement, com a vivenda dels titulars dels arrendaments o dels Vidal mateixos. Tot indica que servia com a punt d'entrada de servei o com a espai residencial vinculat a la gestió de la fonda, sense impactar en la composició del jardí ni en la façana monumental del carrer de Sant Pere. La seva funció era, per tant, complementària i no estructural, i no alterava la jerarquia dels accessos: el Camí Ral com a front principal, Sant Pere com a accés monumental secundari, i Sant Josep com a accés funcional i privat.

⁵⁷ Vegeu "Expedient llicència obra particular. Reedificació d'una casa", ACM70-11-T2-499.

⁵⁸ Tot i ser un accés secundari, Sant Josep, 9 funcionava com a porta fiscal del recinte.

L'autor: Manuel Guitart i Codorniu (1827-1912), un conegut mestre d'obres

Les dues façanes —la neoclàssica del jardí i la romàntica del Camí Ral— formaven un diàleg visual que definia la identitat de la fonda. El jardí unificat actuava com un espai de representació, i el templeter era la seva culminació.

La lectura conjunta del contracte, la cronologia, la publicitat, la litografia, la lògica espacial i el llenguatge arquitectònic no només apunta a Manuel Guitart i Codorniu com a autor del templeter. El document municipal ho confirma explícitament: el permís d'obra del 2 d'abril de 1872 estableix que la reforma s'ha de realitzar «bajo la dirección del Maestro de obras D. Manuel Guitart y Codorniu», i el mateix Guitart signa el document al peu. Això significa que no estem davant d'una atribució hipotètica, sinó d'una autoria documentada. El templeter forma part del projecte de reedificació que Vidal presenta amb “planos adjuntos”, i Guitart és el responsable directe de la seva execució.

En conseqüència, el templeter neoclàssic del carrer de Sant Pere no és només coherent amb el llenguatge de Guitart: és obra seva, documentada i signada, integrada en la reforma global de 1872 que va donar a la Fonda Justin i Marius la seva imatge escenogràfica definitiva.⁵⁹

La historiografia arquitectònica ha vinculat tradicionalment Manuel Guitart i Codorniu al Modernisme català de principis del segle XX. No obstant això, els inicis de la seva trajectòria professional continuen poc documentats, ja que les seves primeres obres catalogades oficialment són gairebé vint anys posteriors. La localització del projecte de fi de carrera presentat el 1865 permet establir una cronologia precisa dels seus primers anys d'activitat i avançar la seva formació acadèmica fins a la dècada de 1860.⁶⁰

La documentació biogràfica situa el naixement de Guitart el 1827, fet que permet reconstruir una trajectòria coherent: formà part de les últimes promocions de mestres d'obres del segle XIX, i el 1872 ja era un professional plenament consolidat, amb una formació acadèmica neoclàssica que explica la maduresa tècnica de les obres realitzades a Caldes d'Estrac.

En aquest període inicial, Guitart aplica el rigor acadèmic del neoclassicisme a obres en municipis emergents, com Caldes d'Estrac, on la reforma de 1872 —que afectà la casa del carrer de Sant

⁵⁹ Pel que fa a la construcció neoclàssica, Nadal comenta que “se alzaba, con apariencias de templo griego, un lugar que fue engendrado indudablemente para más altos destinos y terminó en modestísimo café”. Vegeu NADAL FERRER, J. M., *Un “tros” de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 176. En aquell moment, el templeter conservava exactament la mateixa estructura documentada en la reforma de 1872, executada segons permís d'obra pel mestre d'obres Manuel Guitart i Codorniu. Quan Nadal afirma que “se alzaba... un lugar que fue engendrado indudablemente para más altos destinos”, corrobora el prestigi social que aquell espai havia tingut des del moment de la reforma impulsada per Justin i Marius, de la ma d'Hermenegild Vidal Roca. La seva lectura confirma que el templeter fou concebut com un espai distingit, coherent amb el model d'hostaleria burgesa implantat el 1872.

⁶⁰ Un plànol amb els croquis de la planta baixa i de la planta del primer pis d'un projecte de casa per a un cirurgià. Forma part d'un conjunt que consta de 5 plànols i 1 memòria-pressupost corresponent al projecte final de Manuel Guitart Codorniu a l'Escola de Mestres d'Obres de Barcelona. -- A la part inferior dreta, la data: "Barcelona 19 Dcbre 1865. El Secretario", i la signatura del secretari del tribunal Joan Torras i Guardiola. -- Segell de la Escuela de Bellas Artes de Barcelona. -- A la part inferior esquerra, la signatura del autor. Vegeu *Proyecto de una casa para un cirujano en una villa de la costa de levante*. Prueba de repente, Universitat Politècnica de Catalunya, 1867, <https://upcommons.upc.edu/entities/publication/6141d61d-e3a6-46b1-b6b3-ed9d3f96c389>.

Pere, l'accés secundari de la fonda, l'ampliació de dependències i la configuració del jardí— mostra clarament aquest llenguatge.⁶¹

El classicisme, fonamentat en la recuperació de les formes grecoromanes, era habitual en l'arquitectura civil de la burgesia industrial i s'utilitzava per conferir dignitat i monumentalitat als edificis.

Els projectes d'aquesta etapa es caracteritzen per composicions simètriques i axials, façanes estructurades al voltant d'un eix central clar, portalades principals que jerarquitzen la composició, pilastres i ordres clàssics adossats a la paret, columnes que emmarquen finestral i reforcen els pisos nobles, frontons triangulars o semicirculars a les obertures superiors i cornises rectilínies que rematen la façana.

La lectura conjunta del contracte d'obra de 1872 i de les fotografies primitives del jardí permet aclarir un punt fins ara poc explicat: el temple "grec" que dona accés al jardí no és una estructura autònoma, sinó la façana posterior del volum del carrer de Sant Pere, núm. 7, completament reorganitzada per Guitart durant la reforma.

El frontó i el fris, juntament amb les columnes i els capitells jònics, formen part del mateix projecte de regularització volumètrica i compositiva que afectà la casa del carrer de Sant Pere i l'accés secundari de la fonda. El que avui es percep com les restes d'un temple romàntic és, en realitat, la culminació del llenguatge neoclàssic aplicat per Guitart a la façana posterior del conjunt.

El llenguatge arquitectònic de Guitart: coherència i diàleg entre façanes

L'ampla escala que conduïa a aquesta façana reforçava la centralitat de l'eix compositiu i actuava com a contrapunt directe a l'escala romàntica del Camí Ral amb la gruta, generant un diàleg visual entre els dos accessos principals del conjunt i reforçant la dualitat entre la solemnitat neoclàssica del jardí i el pintoresquisme romàntic del portal monumental. Una dualitat que resulta excepcional en una vila termal catalana del XIX.

Aquesta reinterpretació és coherent amb la pràctica habitual dels mestres d'obres del període, que sovint convertien les façanes posteriors en elements de representació quan donaven a espais de sociabilitat.

En el cas de la Fonda Vidal, el jardí era el centre de la vida cultural i estiuenca, i Guitart hi projectà una façana escenogràfica que actuava com a teló arquitectònic, reforçant la monumentalitat del recinte i la jerarquia dels accessos.

De tota la façana posterior del carrer de Sant Pere —incloent-hi l'escala, les columnes i els elements clàssics que articulaven l'accés al jardí— només subsisteix avui el parament superior del temple. La desaparició de l'escala monumental i de l'ordre arquitectònic que la flanquejava ha desconnectat visualment el conjunt, reforçant la percepció del temple com un fragment

⁶¹ L'any 1872 va representar un punt d'inflexió administratiu en la construcció a Catalunya. Un Reial Decret del 23 de desembre de 1871 va aprovar l'extinció oficial dels estudis de mestre d'obres i va centralitzar les competències d'edificació exclusivament en els nous arquitectes titulats. A partir d'aquell moment, l'Escola de Belles Arts de Barcelona (La Llotja) ja no va poder matricular nous alumnes en aquesta disciplina.

aïllat. Aquest parament superior és, però, la peça clau que permet reconstruir la composició original i entendre la intenció escenogràfica de Guitart en la reforma de 1872.

La unitat original del jardí —que articulava de manera contínua els accessos del carrer de Sant Pere i del Camí Ral— ha desaparegut completament. El jardí romàntic que unia ambdós fronts fou fragmentat al llarg del segle XX, i avui les dues finques es troben separades físicament, sense continuïtat espacial ni visual.

Aquesta ruptura altera profundament la percepció del conjunt: allò que en origen funcionava com un espai únic, amb dues façanes que es miraven i dialogaven i un recorregut coherent, ha quedat reduït a dos àmbits independents.

Les dues façanes —la del jardí al carrer de Sant Pere i la del Camí Ral— formen part d'un mateix projecte de reforma global iniciat el 1872, i és perfectament plausible que Manuel Guitart i Codorniu fos l'autor de totes dues.

Pel que fa a la del carrer de Sant Pere, Guitart disposava d'una llibertat compositiva molt més gran. Això permeté que la façana del jardí adoptés un llenguatge neoclàssic més pur, amb una escala monumental, columnes jòniques i un templec escenogràfic, mentre que la façana del Camí Ral combina criteris de representació amb les limitacions estructurals i volumètriques del conjunt previ.

Manuel Guitart i Codorniu. Frontó i fris de la façana posterior del carrer Sant Pere, 7, Caldetes (1872-1873)

Tot i que la primera obra documentada fins ara és de 1893, el projecte de reforma de la casa del carrer de Sant Pere és clarament de 1872, fet que obliga a reconsiderar la cronologia inicial del mestre d'obres i aporta un punt de referència singular per reconstruir la trajectòria professional de Manuel Guitart.

Les obres documentades a Barcelona —Casa Antoni Tarrés (1893) i Cases Queraltó (1900)— i a Granollers —Casa Paula Piñol (1900)— mostren la continuïtat d'aquest eclecticisme classicista, que Guitart mantingué durant dècades.

Manuel Guitart i Codorniu. Façana de la Casa Paula Piñol, Granollers (1900)

El rigor acadèmic adquirit per Manuel Guitart i Codorniu a partir de 1872 constituí la base de la seva maduresa constructiva. Aquesta formació tradicional és la que li permeté, ja com a professional veterà de cinquanta anys, assimilar i reinterpretar amb seguretat tècnica el Modernisme a partir de 1900. Les seves obres finals —com les *Cases Josefa Piñol* a Barcelona— no són el resultat d'un impuls juvenil, sinó la culminació d'una trajectòria llarga, amb quaranta anys d'ofici i una notable capacitat d'adaptació estilística.

En conjunt, la trajectòria de Guitart mostra una evolució clara: del neoclassicisme acadèmic (1872), a l'eclecticisme decoratiu (dècada de 1890), i finalment al Modernisme madur (1900–1912). La reforma de 1872 a Caldes d'Estrac és una peça clau per entendre els seus inicis i situar-lo en el context arquitectònic de la dècada de 1870.

La identificació del responsable de les reformes de la Fonda Vidal entre 1872 i 1873 ha estat, fins avui, una qüestió oberta. Aquesta investigació ha permès establir amb certesa que l'autor de la reforma del carrer de Sant Pere, núm. 7, fou el mestre d'obres Manuel Guitart i Codorniu. A partir d'aquest punt ferm, i de l'avaluació arquitectònica de les obres, la documentació conservada permet plantejar una hipòtesi sòlida sobre la seva possible autoria del conjunt del projecte, tenint en compte que les dues intervencions són consecutives en el temps i responen a una mateixa lògica de reorganització del recinte.⁶²

⁶² L'any 1886, Hermenegild Vidal adquirí un terreny estret i llarg, alineat axialment amb la prolongació del carrer de Sant Josep fins al mar. Tot i no ser contigu a la fonda, aquesta compra confirma que Hermenegild invertia activament en l'eix longitudinal Vidal, consolidant així la continuïtat patrimonial i urbanística del conjunt familiar. Vegeu *Expedient llicència d'obra particular. Construcció d'una tanca per un terreny*, ACM70-11-T2-579.

Altres hostatgers destacats: Miquel Garriga (c. 1876-c.1885)

El 1878, la fonda de Caldetes figura en la premsa barcelonesa sota la titularitat de Miquel Garriga, amb quatre aparicions als diaris *La Imprenta* i *Crónica de Cataluña*. L'any següent, el 1879, la fonda torna a aparèixer —també sota el nom de Garriga— a *El Diluvio*.

En paral·lel, Justin Auriol i Marius Levens continuen apareixent en anuncis d'informes, fet que indica que mantenen la representació comercial del negoci des de Barcelona, mentre la gestió operativa a Caldetes recaia plenament en Garriga.⁶³ Aquests anuncis confirmen que eren la cara visible del projecte i la seva presència s'allarga la seva vinculació a la fonda fins almenys 1882.

Publicitat de la Fonda Miquel Garriga (antiga Fonda Vidal) (1878)

Aquesta evolució documental permet distingir dues etapes: la fase de relançament de 1872, protagonitzada per Justin i Marius, i la fase de continuïtat de 1878, ja sota Miquel Garriga, amb la presència residual dels antics propietaris en anuncis administratius. El model es consolida el 1879, quan *El Diluvio* torna a citar Garriga com a titular efectiu de la fonda.⁶⁴

Publicitat de la Fonda Miquel Garriga (antiga Fonda Vidal) (1879)

⁶³ *La Imprenta*, 8 i 11 de juny de 1878, *Crónica de Cataluña*, 9 i 12 de juny de 1878.

⁶⁴ *El Diluvio*, 2 i 6 de maig de 1879, ed. matí.

A l'anunci publicat per Salarich el 1882,⁶⁵ s'indica que el responsable residia al carrer de Sant Josep, 9, propietat d'Antoni Vidal. Es tracta de Miquel Garriga Güell, documentat a Caldes d'Estrac a partir de 1875–1876.⁶⁶

Amb anterioritat, és probable que el responsable de la Fonda Vidal fos José Vilallonga Casellas, ja que consta com a resident al carrer de Sant Josep, 9 en els padrons de 1872 i 1875.⁶⁷ Tot indica que Vilallonga exercia com a encarregat local designat per Justin i Marius, que dirigien el negoci des de Barcelona i necessitaven una figura de confiança per gestionar el dia a dia de l'establiment.⁶⁸

Finalment, el *Padró* de 1885 confirma que Miquel Garriga continua residint al carrer de Sant Josep, 9, conjuntament amb la seva esposa Carolina i la seva filla Júlia, nascuda a Caldes. Aquesta dada reforça la continuïtat del model operatiu iniciat el 1875-1876 i mantingut fins a mitjan dècada de 1880.

La reaparició del projecte Vidal (1886-1897): retorn, continuïtat i transformacions

El retorn d'Antoni Vidal Roca a Caldetes, a l'entorn de 1886, s'explica per la necessitat de reforçar la gestió de la fonda en un context de competència creixent amb el Gran Hotel Colón, que entre 1880 i 1900 redefiní els estàndards de l'hostaleria local. Ja vidu i amb l'establiment en un moment delicat, Antoni decideix reprendre la direcció de la fonda i situar el jardí al centre de la nova estratègia.

És en aquest moment quan apareix una dada singular: el desembre de 1886, el propietari projectava instal·lar un teatre d'estiu “en el seu jardí, que era molt espaiós”, amb la voluntat d'acollir “las mejores compañías, tanto líricas como dramáticas, de los teatros de Barcelona”.⁶⁹

⁶⁵ SALARICH Y VERDAGUER, J., *Apuntes para la historia de Caldas de Estrach*, Barcelona, 1882, p. 165.

⁶⁶ En el moment en què tenia 38 anys, solter, de professió “tendista” i originari de la parròquia de Sant Esteve de Vilobí d'Onyar —on va ser batejat—, la referència correspon a l'any 1876, tot i que està inclosa dins el *Padró* de 1875. Vegeu *Padró de 1875*, p. 9, Arxiu Comarcal del Maresme. En aquest mateix padró de 1875 també hi apareix residint a la Casa de Sant Josep, 9, però la informació presenta incoherències: a la pàgina 9 consta com a solter de 38 anys, mentre que a la pàgina 192 figura com a home de 40 anys, casat amb Carolina Paredes Egea i amb una filla, Julia, de dos anys. També apareix al *Padró* de 1883, amb dades que tampoc no acaben de concordar: s'hi indica que tenia 43 anys i que feia cinc anys que vivia a Caldetes, quan ja hem comprovat que hi era als padrons de 1875 i 1876. Vegeu *Padró de 1883*, Arxiu Comarcal del Maresme. La mateixa incongruència es repeteix al *Padró* de 1885: tot i haver passat dos anys més, s'hi afirma novament que portava cinc anys residint a Caldetes. Vegeu *Padró de 1885*, p. 178, Arxiu Comarcal del Maresme. La data de la mort de Miquel Garriga fou el 30 de gener de 1907.

⁶⁷ José Vilallonga Casellas vivia amb la seva esposa Maria Aymar i dues filles, Rosa i Maria Vilallonga Aymar. Originari d'Artà (Mallorca), la resta de la família era de Caldetes. La seva professió era la de dependent, terme que en aquest context podria referir-se a un mosso de botiga o a algú al servei d'un negoci familiar. Vegeu *Padró de 1875*, Arxiu Comarcal del Maresme. Apareix igualment al *Padró de 1872*, ACM, p. 143, i al *Padró de 1875*, ACM, p. 19.

⁶⁸ Uns anys abans d'aquestes notícies, tenim constància de l'alta de residents, al *Padró* de Caldetes, d'un probable germà de José Vilallonga, de nom Pedro Vilallonga Casellas, en data 15 d'abril de 1867. Vegeu *Altes i baixes del padró de Caldes d'Estrac*, ACM70-11-T2-1610.

⁶⁹ VELLVEHÍ I ALTÍMIRA, J.: “El teatre del segle XIX al Maresme. Teatres, companyies, actors i circuits teatrals (1859-1895)”, a *XXII Sessió d'Estudis Mataronins*, 2005, núm. 22, p. 163-184.

El canvi de model inclou també una transformació en el règim d'obertura. El 1887, la premsa informa que:

“En Caldetas reina ya bastante animación en la Fonda Vidal, que todo el año ha estado abierta a cargo de su conocido propietario; se hospedan numerosos forasteros tranquilos del falso rumor que respecto á la salud pública había circulado.”

Aquest anunci és revelador. Per primera vegada, la Fonda Vidal es presenta com un establiment obert durant tot l'any, gestionat directament pel seu propietari i capaç d'atraure hostes fora de la temporada de banys.⁷⁰ La menció a “numerosos forasteros” confirma que el jardí —amb vetllades, tertúlies i activitats escèniques— havia esdevingut un pol d'atracció estable, més enllà del veraneig.

La premsa de 1888 confirma que l'Hotel Vidal —ja no Fonda— organitza vetllades musicals amb públic selecte:

- *“...Caldetas que anteanoche tuvo lugar en los jardines del Hotel Vidal un concierto extraordinario, en el cual el señor Porrini...”*⁷¹

- *“...de Caldetas que el sábado tuvo lugar en el jardín del Hotel Vidal una velada musical, á la que asistió una escogida concurrencia...”*⁷²

- *“...Las veladas musicales en los jardines del Hotel Vidal y en el espacioso salón del ‘Balneario Colón’ se ven...”*⁷³

- *“...y la orquesta que tienen contratada los dueños del Hotel Vidal...”*⁷⁴

Aquestes referències mostren que el jardí s'havia convertit en un focus cultural destacat a la vila, en diàleg amb el Balneari Colón.

Un retall de 1888 denuncia fins i tot desordres durant la Verbena de Sant Joan, fet que revela que Caldetes, malgrat la seva imatge de vila tranquil·la, també vivia episodis de tensió social en dates de gran afluència.⁷⁵

El 1889, *La Publicidad* comenta:

- *“El dueño del hotel Vidal, cuyo Crédito aumenta de dia en dia, procuró que los numerosos huéspedes que le favorecieron no careciesen del buen Servicio y de las comodidades apetecibles en su espacioso establecimiento.”*⁷⁶

Com ja hem comentat anteriorment, el *padró* del 7 de juny de 1889 confirma que Antoni Vidal, ja vidu, residia a Caldetes portant les rendes de la fonda. Vivia amb la seva neboda Antònia Vidal

⁷⁰ *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos* publica una nova referència relacionada amb l'establiment, edició del 6 de juliol de 1887, número 187.

⁷¹ *La Publicidad*, 14 d'agost de 1888, p. 3. La mateixa notícia a *Diario de Barcelona*, 13 d'agost de 1888. Emili Porrini (Milán, 1858 - Barcelona, 1900) va ser un important clarinetista i professor italià resident a Barcelona.

⁷² *Diario de Barcelona*, 13 d'agost de 1888, p. 4.

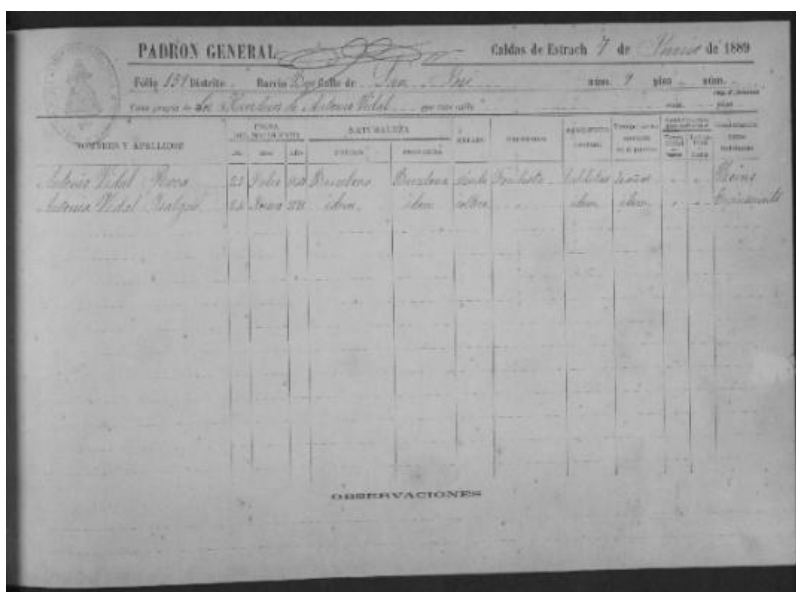
⁷³ *La Publicidad*, 2 d'agost 1888, p. 3.

⁷⁴ *La Publicidad*, 21 d'agost 1888, p. 3.

⁷⁵ *El Diluvio*, 26 de juny de 1888.

⁷⁶ *La Publicidad*, 12 de setembre de 1889.

Ysalgué, filla d'Hermenegild Vidal, fet que confirma la continuïtat familiar en la gestió quotidiana.

Padró de Caldes d'Estrac del 7 de juny de 1889

Pel que fa a la fiscalitat, en el padró del 20 de maig consta que Antoni Vidal pagava 239 pessetes de contribució territorial i 240 pessetes de contribució industrial, unes xifres que situen la fonda en un rang impositiu notable dins del municipi. La pràctica equivalència entre totes dues contribucions indica que l'establiment combinava un valor patrimonial considerable (l'edifici i el jardí) amb una activitat econòmica intensa, pròpia d'un negoci plenament consolidat. Aquestes dades confirmen que, a finals del segle XIX, la Fonda Vidal era un agent econòmic rellevant a Caldetes, amb una estructura fiscal comparable a la d'altres establiments de pes en el sector de l'hostaleria local.

Ja el 1890, una altra notícia confirma que l'Hotel Vidal continua sent un centre social de primer ordre a Caldetes:

“En el Hotel Vidal son muchas las familias que veranean, poblando a todas horas el espacioso jardín del establecimiento, punto de reunión de toda la buena Sociedad que durante la temporada estival reside en Caldas. Los Sres. Vidal se esmeran en completar al público que les favorece, como de antiguo lo tienen acreditado.”⁷⁷

També d'aquest any tenim notícia de la visita política que tingué lloc a la Fonda Vidal. Segons la premsa barcelonesa, Práxedes Mateo Sagasta —acompanyat d'antics ministres i diputats liberals— fou obsequiat amb un esplèndid dinar a la fonda, en el marc d'una visita oficial a Caldetes. L'acte, organitzat pels diputats liberals de la Diputació provincial, reforça la rellevància social i política de l'establiment, que actuà com a escenari de recepcions de primer nivell.

⁷⁷ *La Publicidad*, 18 Agost 1890.

—Como anunciamos ayer, el señor Sagasta y demás señores ex-ministros que le acompañan, estuvieron en Galdetas, en donde fueron obsequiados con un espléndido almuerzo en la fonda Vidal, por los diputados liberales de la Diputación provincial, entre ellos el director del periódico republicano posibilista *La Publicidad*, D. Eusebio Corominas. El señor Sagasta brindó por Barcelona y dedicó sentidas frases á la memoria del señor marqués de Olérdola, llamándolo ciudadano benemérito é integérrimo, del cual, dijo, no se puede hablar sin profundo respeto y gran veneración. Despues el señor Sagasta y los ex-ministros que le acompañaban, visitaron á la señora viuda del señor Rius y Taulat, que se halla en una quinta de Caldetas. A la vista del jefe del partido liberal, se sintió vivamente conmovida la señora marquesa de Olérdola, á quien el señor Sagasta dió el pésame por el fallecimiento de su señor esposo. Esta mañana el señor Sagasta, los ex-ministros y demás personas que les acompañan, deben haber salido para Tarrasa, en cuya ciudad permanecerán hasta las primeras horas de la tarde, pasando luego á Sabadell, en donde estarán algunas horas, antes de regresar á esta capital. Es muy probable que esta noche asista el señor Sagasta á las funciones que se verificarán en el Liceo y en el Teatro Romea.

Notícia del *Diario de Barcelona* del 18 d'agost del 1890

La funció escènica del templest d'estil grec —amb la seva escalinata frontal i la seva posició axial— s'adiu plenament amb la lògica d'un teatre jardí, model molt estès a Catalunya en el darrer terç del segle XIX.

La seva presència al centre del jardí responia a la necessitat de dotar l'espai d'un punt focal per a vetllades, concerts i representacions, tal com era habitual en els jardins escènics de l'època.

El jardí, convertit en espai de vetllades, música, representacions i tertúlies, esdevingué el principal atractiu de la casa. El templest, com a escenari, n'era el símbol. El nom comercial reflecteix aquesta nova realitat: la fonda ja no es definia per l'edifici, sinó pel jardí.⁷⁸

En aquest punt la figura de Joaquim Maria de Nadal esdevé bàsica. Nascut el 1883, Nadal recorda la Fonda Vidal tal com era en la seva infantesa, és a dir, entre 1888 i 1895, un període clau perquè coincideix exactament amb la fase posterior a la reforma atribuïble a Justin y Marius, o tal vegada Garriga, i posterior al projecte del teatre-jardí. Nadal descriu la Fonda Vidal com el lloc de trobada de la colònia abans de l'hegemonia del Colón. La seva frase més valuosa és:

*—“Casa Vidal fue, en su tiempo, una de las mejores fondas de Caldetas, quizá la más aristocrática... el centro de reunión de la colonia de Caldetas, cuando Colón no había sido aún edificado.”*⁷⁹ Aquesta afirmació confirma que la Fonda Vidal era el centre social abans del Colón, i situa els records de Nadal abans de 1890.

Nadal recorda el jardí com un espai viu, amb activitats constants: *“guignol, linterna mágica, teatro, bailes con cloba, tertulias políticas, tresillos de prestigio”*. I retrata Antoni Vidal Roca (“el senyor Antonet”) amb una humanitat extraordinària:

*—“El bondadoso dueño de la casa, el senyor Antonet, repartía terroncitos de azúcar a los chiquillos... y les prometía dejarlos asistir al guñol y a la linterna mágica.”*⁸⁰

⁷⁸ La notícia de Sagasta a *Diario de Barcelona*, 12 de novembre de 1890.

⁷⁹ NADAL FERRER, JOAQUIM M.ª, *Un “tros” de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 175

⁸⁰ *Ibid.*, p. 177.

Caldes d'Estrac – Caldetes. Targeta de la Fonda del Jardí (antiga Fonda Vidal)

Targeta de la Fonda i Restaurant Vidal de Caldes d'Estrac - Caldetes

També descriu les tertúlies d'adults que donaven al jardí un caràcter de veritable saló social. Explica com, en les hores de calor, “*los caballeros arreglaban España, y aun el mundo entero*”, en converses polítiques animades que reunien figures destacades de la colònia estiuejant. Aquestes tertúlies, juntament amb els tresillos de prestigi, les vetllades musicals i les discussions literàries, convertien el jardí en un espai intergeneracional i culturalment dens.⁸¹

Aquest ambient confirma que el jardí exercia una funció social intensa abans i després del projecte del *teatre-jardí* de 1886, i explica per què el temple esdevingué l'escenari natural d'aquestes activitats.

Amb el jardí com a principal atractiu, la fonda adoptà un nou nom: Fonda del Jardín (antigua Fonda Vidal). Aquest nom, que apareix en una targeta comercial de finals del XIX, és revelador. D'una banda, posa en valor el jardí com a principal reclam; de l'altra, manté la referència a la marca original —“antigua Fonda Vidal”— per no perdre la rellevància acumulada.⁸² Cap al tombant de segle, apareix una nova fórmula: Fonda Restaurant Vidal.⁸³

⁸¹ *Ibid.*, p. 176.

⁸² “*Los Sres Viajeros que se dirijan à este antiguo y acreditado establecimiento hallarán cómodas y elegantes habitaciones, Mesa redonda, café y Restaurant, disfrutando además de un Espacioso Jardín, un Salón con piano, Billar, Gabinete de Lectura. También hay habitaciones amuebladas con cocinas independientes para familias.*” *Fotografías Antiguas de Caldes 1870-1962*. Nova edició refosa, Caldes d'Estrac, 2018, p. 111.

⁸³ “*Cómodas y elegantes habitaciones Espacioso jardín · Salón de reuniones · Billar Piano – Gabinete de lectura – & ALQUÍLANSE HABITACIONES AMUEBLADAS CON COCINA En Barcelona, dirigirse a la calle de Copóns, 4, 2.ª.*” “*Sus aguas clorurado-sódicas à la agradable temperatura de 36 grados, gozan de muy antigua y merecida fama para el tratamiento de las afecciones reumáticas, escrofulosas, herpéticas, así como también en las parálisis y diferentes estados nerviosos. La población, situada en la pintoresca costa de Levante a 50 kilómetros de Barcelona y 40 de Gerona, goza de un clima*

En el decurs de l'etapa d'èxit de la fonda sota la direcció d'Antoni Vidal, apareix la publicitat del suposat *Gran Hotel Vidal*, una peça gràfica que constitueix una idealització completa del conjunt. El cartell presenta una remodelació fictícia de la portalada, transformada amb tres remats ornamentals que mai no existiren. Igualment, el contorn del jardí s'hi representa com una plaça porxada, i les façanes posteriors del Camí Ral apareixen dotades de balcons i d'una ornamentació modernista aliena a la realitat arquitectònica del recinte.

Caldes d'Estrac - Caldetes. Jardí, escalinata i façana posterior del carrer de Sant Pere de la Fonda Vidal

tan benigno e igual, que aventaja al de Niza. Según los datos termométricos del Dr. Salarich, es más apacible que el de Barcelona en invierno y con algunos grados menos de calor en verano, lo que, unido a su deliciosa playa y lo risueño de la población, le dan agradable atractivo.”, *Fotografies Antiques de Caldes 1870-1962. Nova edició refosa*, Caldes d'Estrac, 2018, p. 111.

Caldes d'Estrac- Caldetes. Fotografies del Jardí de l'Hotel Vidal (1904 i 1905)

A la part mitjana dreta del cartell s'hi incorpora un edifici que no correspon a cap estructura documentada del conjunt Vidal. Es tracta d'una construcció inventada, pròpia de la iconografia hotelera del segle XIX, destinada a suggerir que la fonda formava part d'un complex hotelier ampli, equiparable als grans establiments termals de la costa llevantina. Aquesta estratègia gràfica respon a la voluntat de competir amb hotels de categoria superior mitjançant una imatge aspiracional sense correspondència amb la realitat física del recinte.

En aquest context, i per a Antoni Vidal, l'edifici fictici pot interpretar-se com una projecció idealitzada del que el recinte podria arribar a ser si s'aconseguia ampliar-lo mitjançant l'annexió de finques veïnes del carrer de Sant Josep, remodelant així una de les seves entrades secundàries. Més que un projecte concret, es tracta d'una visualització publicitària d'un recinte "potencial", una imatge que reforça la idea d'un establiment modern, extens i equiparable als hotels balnearis de referència, tot i que sense correspondència directa amb la realitat arquitectònica del moment.

El cartell, elaborat un quart de segle després de la reforma de 1872, pretén actualitzar i amplificar visualment allò que Justin i Marius havien aconseguit en la seva etapa: presentar la fonda com un establiment d'alta gamma, inserit en la modernitat hotelera del litoral. L'edifici inventat funciona així com una reinterpretació tardana del model que els hostalers havien introduït, adaptat a les ambicions i a la retòrica publicitària pròpies de l'època d'Antoni Vidal.

A la zona frontal inferior, just sota l'avat central, s'hi representa una font ornamental que tampoc existí mai al jardí Vidal. La seva presència respon a un recurs simbòlic habitual en la publicitat hotelera del segle XIX: evocar les aigües guaridores de Caldetes i reforçar la imatge terapèutica del conjunt. Aquest element, juntament amb la vegetació idealitzada i els caminals

perfectament traçats, contribueix a construir un jardí romàntic que no coincideix amb cap de les fotografies conservades.

En aquesta imatge, les teulades de doble vessant del recinte Vidal es transformen en terrats, un dels quals incorpora fins i tot un rellotge, reforçant el caràcter fantasiós de la proposta. Amb el nom de *Gran Hotel Vidal*, l'antiga fonda és citada ja el 15 d'agost de 1888, fet que confirma la voluntat d'Antoni Vidal de posicionar l'establiment en el mercat termal mitjançant una publicitat que exagera, transforma i inventa elements arquitectònics per tal de competir amb el Gran Hotel Colón i altres hotels de luxe del Maresme.⁸⁴

Caldes d'Estrac - Caldetes. Jardí, escalinata i façana posterior del carrer de Sant Pere de l'Hotel Vidal

⁸⁴ *El Noticiero Universal*, 15 d'agost de 1888, "El diputado Sr. Soler y Plá obsequia hoy al Sr. Puigcerver y su distinguida familia común espléndido banquete en San Andrés de Llavaneras. La comida corre a cargo de los dueños del Gran Hotel Vidal y será servida con esmero. El exministro Sr. Balaguer vendrá pasado mañana a Caldetas para conferenciar con el Sr. Puigcerver, que le devolverá la visita, aprovechando el viaje a Villanueva y Geltrú para ver el Museo-Biblioteca, fundado y enriquecido por el insigne vate catalán. En el Hotel Vidal y el Balneario Colón hay gran concurrencia, que pasa la estación de baños alegre tranquilamente. En ambos establecimientos se organizan y verifican magníficos conciertos.—P." En las edicions del *Diario de Barcelona* de dates 28 de gener de 1892 i 4 de juliol de 1894 hi ha també anuncis de Caldetes. Gran Hotel Vidal.

GRAN HOTEL VIDAL

CALDETES

A 32 kil6metros de Barcelona A 172 kil6metros de Portbou

Grandes y lujosas habitaciones.
Espaciosos jardines. Sal6n de reuniones. Billar.
Piano. Gabinete de lectura. Etc., etc.

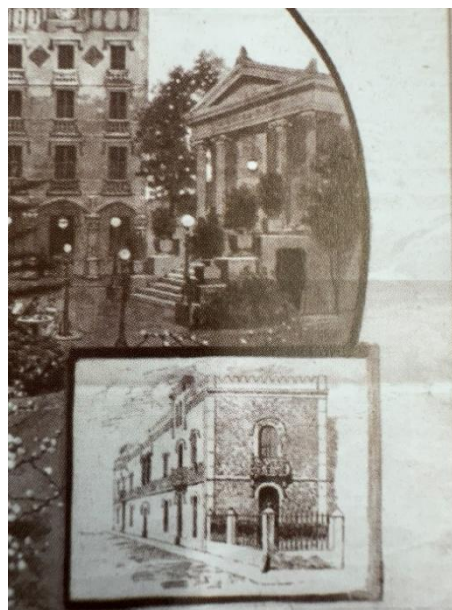
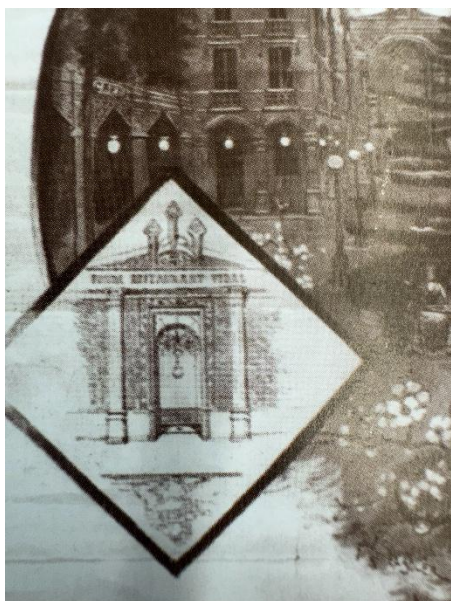
La poblaci6n, situada en la pintoresca costa de Levante, goza de un clima tan benigno, que se recomienda 6 las personas de salud d6licada. Sus aguas clorurado-s6dicas, 6 la agradable temperatura de 38 grados, gozan de muy antigua y merecida fama para el tratamiento de las afecciones reum6ticas, escrofulosas, herp6ticas, asi como tambi6n en las par6lisis y diferentes estados nerviosos.

BAÑOS DE MAR de pila y oleaje. Existen magnificos establecimientos para este objeto, con todas las comodidades apetecibles.

*Establecimiento abierto todo el a6o.
 Clima excepcional, por su aptitud de temperatura.
 Buena comida. Restaurant.
 Servicio 6 domicilio.
 Excursiones diurnas y nocturnas.
 Coches. Tel6grafo.
 Prezos m6dicos.*

*Establecimiento abierto todo l'a6o.
 Clima excepcional, por su aptitud de temperatura.
 Table d'h6te. Restaurant.
 Ouvert 6 domicile.
 Excursions diurnes et nocturnes.
 Voitures. T6l6graphe.
 Prix m6diques.*

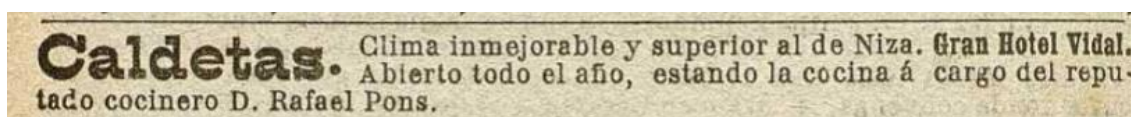
Cartell fictici del Gran Hotel Vidal (antiga Fonda Vidal), amb arquitectura idealitzada pr6pia de la publicitat hotelera de finals del segle XIX.

Cartell fictici del Gran Hotel Vidal (antiga Fonda Vidal) (detalls)

El fracàs d'aquest intent queda evidenciat en la següent etapa: l'Hotel Casa Vidal, gestionat per l'arrendatari Esteban Torras entre 1898 i 1916, es presenta ja com una "*pensión económica*", lluny de les aspiracions del suposat Gran Hotel. El jardí continua essent el principal atractiu, però el model de fonda decimonònica ja no té cabuda en un mercat dominat per hotels moderns i una clientela amb noves expectatives.

La publicitat del Gran Hotel Vidal —amb una façana idealitzada, modernista i simètrica, sense cap correspondència amb la realitat física del conjunt— és un exemple clar de publicitat aspiracional: un intent de competir amb el Colón mitjançant una imatge gràfica inventada, no pas amb una reforma arquitectònica real. La distància entre la imatge promocional i l'edifici existent era massa gran per convèncer una clientela que ja comparava directament amb el Colón. El 1892, l'antiga fonda apareix publicitada amb el nom de Gran Hotel Vidal, "estando la cocina a cargo del reputado cocinero Rafael Pons."⁸⁵

Publicitat del Gran Hotel Vidal (antiga Fonda Vidal) (1892)

⁸⁵ *Diario de Barcelona*, 28 de gener de 1892. També dins l'etapa d'Antoni Vidal, la importància urbana de la Fonda Vidal queda reflectida en la premsa contemporània. Un diari de l'època denunciava que les explosions d'una pedrera situada a la Carretera, propietat de l'alcalde de Caldetes, provocaven freqüents pluges de pedres sobre el jardí de l'Hotel Vidal, amb risc per als treballadors i els hostes. Vegeu *La Publicidad*, 3 de julio de 1893.

Esteve Torras: l'últim llogater i els usos culturals (1898-1917)

A partir de finals de la dècada de 1890, Torras apareix ja vinculat a la Fonda/Hotel Vidal, en un moment en que el jardí i el teatre-jardí havien perdut la intensitat cultural que els havia caracteritzat en la dècada de 1880. La seva gestió s'estén durant els últims anys de vida d'Antoni Vidal i continua després de la seva mort, el 1914, fins aproximadament 1916, en una etapa marcada per la progressiva pèrdua de centralitat del model Vidal.⁸⁶

De l'any 1898, conservem una notícia excepcionalment rica que descriu l'Hotel Vidal com un establiment encara plenament actiu i socialment rellevant:⁸⁷

"El Hotel Vidal, que por su emplazamiento y condiciones puede sin duda alguna figurar dignamente al lado de los mejores de su misma índole, es punto donde mayor número de forasteros concurren á diario, atraídos por las delicias que la temperatura brinda en el gran patio de la casa y por los muchos atractivos que los propietarios ofrecen á los favorecedores de su establecimiento.

El servicio del hotel corre á cargo del fondista Sr. Esteve, muy bien reputado entre la colonia de veraneantes, á los que se afana en complacer.

Durante el transcurso del presente verano se han celebrado en el Hotel Vidal diferentes conciertos y notables sesiones de cuadros disolventes, que han sido muy celebradas por los espectadores, habiéndose instalado en el mencionado patio un elegante teatrillo de polichinelas para diversión de la gente menuda y entretenimiento de los mayores.

A juzgar por los preparativos de que tengo noticia, la próxima fiesta mayor resultará brillantísima. Al efecto se está en tratos con una de las más reputadas orquestas de esa capital, existiendo el propósito de levantar un lujoso entoldado en el patio de Casa Vidal, que será iluminado espléndidamente á la veneciana.

Es muy probable que, con motivo de la fiesta, sea inaugurado el alumbrado eléctrico, á cuyo efecto se están realizando algunos trabajos con la mayor actividad.

Entre las familias que aquí veranean recuerdo las de D. José M.ª Nadal (Vilardaga), D. Jaime Rabassa, don José de Sojo, D. José Oriol Barran, D. José Duran, D. Federico Nicolau, D. José Elías de Molins, D. Bartolomé Bosch y Puig, D. Manuel de Arquer, D. Luis de Romero, D. José Cabanellas, D. José Brunet, D. Adolfo Antonini, D. Juan Abet, D. Julio Paquineto, Sres. Suárez del Villar García y otras cuya enumeración resultaría interminable lista.⁸⁸

⁸⁶ Notes inèdites d'Antoni Graupera, Biblioteca Can Milans de Caldes d'Estrac, vegeu l'índex elaborat per Arrels cultura, dipositat a dita Biblioteca.

⁸⁷ *La Publicidad*, 18 d'agost de 1898, ed. matí.

⁸⁸ Aquesta enumeració reflecteix de manera fidedigna el cens de l'alta burgesia, la judicatura, la indústria i la classe política barcelonina que, a les acaballes del segle XIX, van convertir Caldes d'Estrac (Caldetes) en el seu principal nucli d'estiueig aristocràtic, atrets per les platges i la seva prestigiosa estació balneària. Entre els noms citats destaquen figures de gran relleu institucional de l'època: Josep Maria de Nadal i Vilardaga (1845-1908), advocat, acabalat propietari urbà i alcalde de Barcelona entre 1896 i 1897, la família del qual posseïa la històrica finca de *Can Nadal* al Camí Ral; José Elías de Molins (1848-1928), prestigiós jurista, escriptor i polític tradicionalista que va exercir com a diputat i senador a les Corts de la Restauració; Federico Nicolau i Condeminas (1849-1913), navilier, financer (gerent de la *Compañía Catalana de Vapores Transatlánticos*) i també senador; Bartomeu Bosch i Puig, advocat i polític conservador elegit diputat a Corts pel districte de Mataró el 1896; i José de Sojo y del Castillo, eminent magistrat i

Con el propósito de embellecer la población y dejarla urbanizada, supliendo así deficiencias de la autoridad local que poco se preocupa de estos extremos, se está constituyendo en esta una asociación de propietarios que se denominará Fomento, proponiéndose atraer todavía mayor contingente de forasteros para años sucesivos, convencidos como lo están los aludidos propietarios de que en ello estriba la principal fuente de vida y progreso de Caldetas.”

L'any 1905 marca un punt d'inflexió en la trajectòria de la Fonda Vidal. Per primera vegada apareix documentat el d'Hermenegild Vidal com a propietari. Aquest canvi de nom no respon a cap reforma arquitectònica ni a cap traspàs de propietat —Hermenegild ja era el propietari de l'edifici del carrer de Sant Pere i, molt probablement, també ho era com a hereu del seu pare— sinó a una clara necessitat de reposicionament comercial.

A principis del segle XX, el terme *hotel* tenia un prestigi que *fonda* ja no podia oferir. Hermenegild Vidal, conscient de la pressió exercida pel Gran Hotel Colón i per la nova hoteleria marítima, optà per modernitzar el nom, no l'edifici.

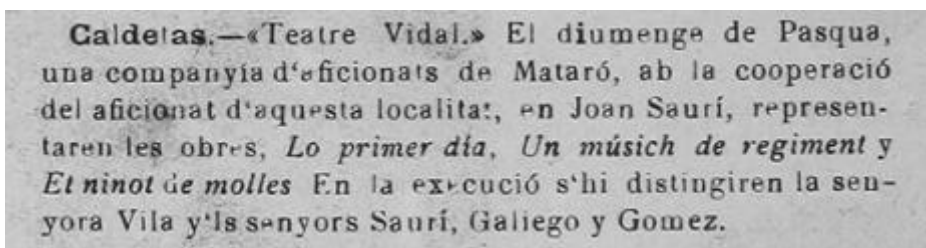

Targeta de l'Hotel Casa Vidal (antiga Fonda Vidal) (1916)

Amb força més modèstia que els propòsits inicials d'Antoni Vidal, el “Teatre Vidal” continuava fent funcions, sovint a càrrec de companyies d'aficionats i amb la participació de veïns de Caldetes.⁸⁹

jurisconsult de la ciutat comtal. Juntament amb ells, famílies patrícies, propietaris i grans contribuents industrials (com els *Arquer*, *Duran*, *Cabanellas* o el fabricant *José Oriol Barran*) completen el teixit social que va finançar les sumptuoses torres modernistes i eclèctiques del municipi. Aquest selecte ecosistema estival seria posteriorment immortalitzat i descrit amb detall pel cronista oficial de Barcelona Joaquim Maria de Nadal i Ferrer (filantrop i fill de l'esmentat alcalde) a la seva obra de memòries *Un tros de Barcelona: Caldetas 1800* (1951).

⁸⁹ D'aquesta darrera etapa, Nadal comenta: “También la sala de teatro abría en algunas ocasiones sus puertas a los aficionados a tales espectáculos, cuando alguna compañía de tercera o cuarta categoría, en plan de “bolos” llegaba a Caldetas”. Nadal Ferrer, Joaquim M.ª, *Un “tros” de Barcelona*, Barcelona, 1951, p. 180.

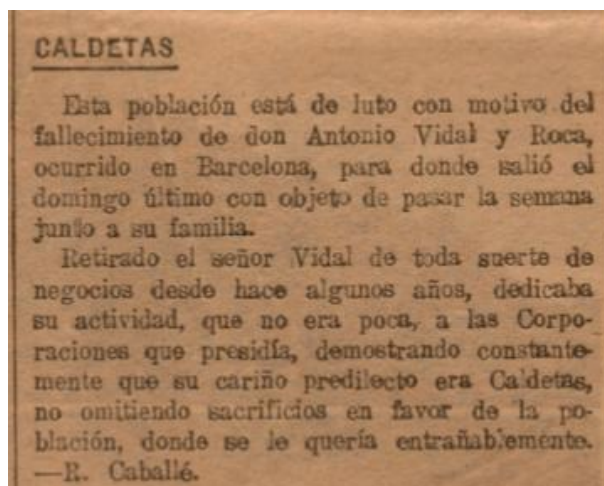
Notícia de *La Escena Catalana*, 24 de juny de 1911

En aquells anys —Hermenegild va morir el 1910 i Antoni el 1914— el destí de la fonda tenia poc recorregut. La gestió Torras mantingué l'establiment en funcionament, però sense la intensitat social, cultural i escènica que havia definit el projecte Vidal en la dècada de 1880.⁹⁰

El declivi només pot entendre's si es posa en relació amb la presència aclaparadora del Gran Hotel Colón, inaugurat el 1881. El Colón no era només un hotel: era un projecte arquitectònic i social de gran escala, amb façana monumental, terrasses obertes al mar, serveis moderns i una capacitat d'allotjament que superava de llarg la de qualsevol fonda tradicional.

Des del primer moment es convertí en el centre de gravetat de l'estiueig de luxe a Caldes d'Estrac, atraient una clientela burgesa que buscava comoditats, bona societat i modernitat. Davant d'aquesta competència, la Fonda Vidal només podia respondre amb estratègies simbòliques.

La mort d'Antoni Vidal el 29 de març de 1914 fou un cop definitiu. La premsa local ho recollí amb un to de dol profund:⁹¹

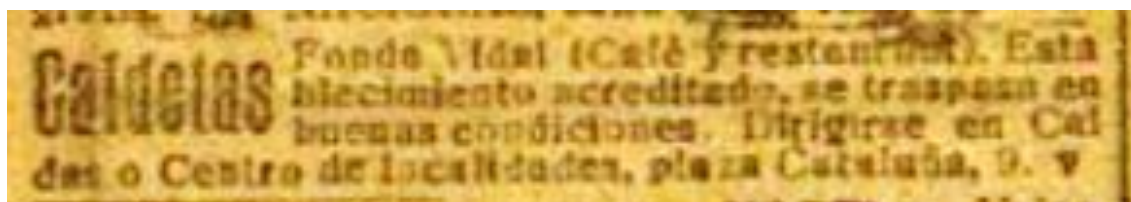
Notícia a la premsa de la mort d'Antoni Vidal i Roca (1914)

Amb la desaparició del principal impulsor, la fonda quedava sense direcció i sense projecte. La confirmació documental d'aquest final arribà el 28 d'octubre de 1917, quan *El Diluvio* publicà l'anunci del traspàs de la Fonda Vidal (cafè i restaurant). Aquell traspàs certificava el cessament

⁹⁰ Hermenegild morí el mes de gener de 1910 i Antoni el mes de març de 1914. Vegeu els obituaris a *Las Noticias*, 24 de gener de 1910 i *El Día Gráfico*, 29 de març de 1914.

⁹¹ *Día Gráfico*, 29 de marzo de 1914.

del negoci sota la titularitat de la família Vidal i tancava una etapa que havia estat central en la vida social del municipi.⁹²

Notícia a la premsa del traspàs de la Fonda Vidal (1917)

Aquest document indica de manera explícita el cessament del negoci sota la titularitat de la família Vidal i s'inscriu en el context de la mort d'Antoni Vidal el 1914, que havia deixat l'establiment sense direcció i sense projecte. El traspàs de 1917 és, per tant, la prova documental definitiva que tanca l'etapa històrica de la fonda vinculada als Vidal.

Entre 1905 i 1917, la Fonda Vidal passa de ser un espai de rellevància termal i sociabilitat burgesa a un establiment que lluita per mantenir-se en un mercat dominat per hotels moderns i de gran capacitat. El canvi de nom, la gestió externa, la mort dels propietaris i el traspàs final són les fites d'un procés de pèrdua de centralitat que explica perfectament per què, en els anys següents, l'edifici trobarà un nou destí: convertir-se en espai comunitari i catalanista, primer com a Centre Català i més endavant com a Centre Català Republicà.

El Casal Català (1919–1923): cultura, identitat i catalanisme

Gràcies a les notes inèdites d'Antoni Graupera, podem reconstruir els antecedents del Casal Català de Caldes d'Estrac, que es formen a partir d'uns fets polítics anteriors a 1919.⁹³ Segons aquestes notes, en unes eleccions celebrades abans d'aquell any, el candidat monàrquic Josep Maria Milà i Camps⁹⁴ va resultar elegit. En aquell moment, l'alcalde de Caldetes, Esteve Mont i Collet,⁹⁵ de tendència monàrquica i proper al catalanisme conservador, va rebre la visita del

⁹² *El Diluvio*, 28 d'octubre de 1917, ed. matí.

⁹³ Antoni Graupera, a les seves *Notes inèdites*, guardades a la Biblioteca Can Milans de Caldes d'Estrac, comenta: "Com se forma la idea de fundar un Centre Catalanista: En unes últimes eleccions de l'any, el Sr. Roses va pendre l'acte surtin triomfant el candidat monàrquic Milà i Camps i un diputat de la Lliga vingué a Caldetes a consultar l'alcalde a veure quants vots donaria a favor de la Lliga y l'alcalde que era monàrquic li prometé 35 vots y vench les eleccions de diputats i el resultat fou de 35 vots com li avia promès l'alcalde contrari i aquell diputat de la Lliga va venir a parlar amb l'alcalde qui ja es via entrevistat amb l'alcalde després de celebrades les eleccions va venir a sondejar alguna persona de poble i algunes de aquestes persones li va dir que auria tingut més vots la Lliga que pas els partidaris den Milà i Camps i ara ve que aquell diputat de la Lliga (Miracle) es va entrevistar amb alguns amics de la colonia i els fa fer veure la situació política. Com que varen veure la situació favorable a la Lliga varen formar un comitè. Aquest comitè a l'estiu següent aviem de fer un centre català i per qüestions econòmiques l'indret [] defensava faltar a una cita que va tenir el comitè i al faltar aquest diputat a la cita va quedar amb un punt mort, però vingue un moment que es va fer una profeso i amb aquesta profeso va venir despres de aquest l'alcalde, donar les gracies, gracies al prot[] i el Centre de pescadors no els hi va donar i allavors un soci de indicat Centre li va contestar amb altre discurs i despres d'aquest discurs va néixer el Centre Català que va durar fins que vingué la dictadura de Primo de Rivera que fou clausurat."

⁹⁴ Josep Maria Milà i Camps (1878–1936) Polític monàrquic vinculat al Maresme. Va ser elegit diputat a les Corts espanyoles en les eleccions generals de l'1 de juny de 1919, i exercí el càrrec entre el 14 de juny de 1919 i el 2 d'octubre de 1920. Com que en el manuscrit Milà i Camps apareix com a *candidat monàrquic local* i no com a diputat electe, els fets narrats han de ser anteriors a 1919. El text no especifica de quines eleccions es tracta.

⁹⁵ Esteve Mont i Collet (alcalde de Caldes d'Estrac), figura destacada del catalanisme conservador i monàrquic de caràcter dinàstic, molt proper als interessos dels industrials i estiuiejants benestants de Barcelona que residien al

diputat de la Lliga Regionalista Antoni Miracle i Mercader,⁹⁶ interessat a conèixer quin suport podia esperar el seu partit al municipi. L'alcalde li va assegurar que la Lliga obtindria trenta-cinc vots, i el resultat final va confirmar exactament aquesta previsió.

Després dels comicis, Miracle va tornar a Caldetes per analitzar la situació política local. Va parlar amb l'alcalde i amb diversos veïns, alguns dels quals li van comentar que, amb una campanya més activa, la Lliga hauria pogut superar els vots del candidat monàrquic.

Miracle també va mantenir converses amb estiuejants de la colònia, que li van transmetre que el moment era propici per impulsar el catalanisme al municipi. D'aquestes trobades va sorgir la idea de crear un Centre Català l'estiu següent.

El projecte, però, va quedar aturat per motius econòmics i per l'absència d'un dels membres principals en una reunió decisiva, i durant un temps la iniciativa va quedar en suspens. La situació va canviar arran d'una processó en què l'alcalde va pronunciar un discurs d'agraïment, però el Centre de Pescadors no li va correspondre amb cap mostra de suport. Un dels seus socis va replicar amb un altre discurs, fet que va reactivar el debat polític al poble. D'aquell moment de tensió va néixer finalment el Casal Català de Caldetes, que va funcionar fins a la dictadura de Primo de Rivera, quan fou clausurat.⁹⁷

La inauguració del Casal Català de Caldetes reuní figures destacades com Soto, Miracle i Cambó, que hi pronuncià un discurs de fort to catalanista.

Cambó, que només va intervenir en la inauguració, criticà la Unió Monàrquica Nacional i reivindicà la personalitat nacional de Catalunya, la necessitat d'autonomia i la perseverança política. L'acte evidencià la presència activa del catalanisme a la vila i el paper dels casals en la vida pública local.⁹⁸

La presència del Casal Català generà una rivalitat evident amb La Llàgrima, la societat recreativa tradicionalista del poble. Mentre La Llàgrima representava els sectors conservadors i catòlics de Caldetes, el Casal Català —i posteriorment el Centre Català Republicà— articulava la sociabilitat catalanista i republicana dels estiuejants i d'una part de la joventut local. Aquesta dualitat reflectia la polarització política catalana de finals del segle XIX i estructurava la vida social del municipi.

L'activitat del Casal es va consolidar en els anys immediatament posteriors, i un dels episodis més destacats es va produir l'any 1920, quan el Casal Català, instal·lat a Can Vidal, va organitzar una jornada de convivència amb el Cor de Gelida, entitat amb la qual mantenia una relació estreta i continuada. La trobada va combinar activitats culturals, presència institucional i un

Passeig dels Anglesos. Representava un model polític típic del Maresme: catalanisme moderat, fidelitat a la monarquia constitucional i defensa dels interessos econòmics de les elits locals i estiuenques.

⁹⁶ Antoni Miracle i Mercader, Advocat i polític de la Lliga Regionalista, actiu al Maresme abans de 1920. Exercí funcions d'organització territorial i actuava com a enllaç entre el partit, els ajuntaments i les colònies d'estiuejants. La seva intervenció a Caldes d'Estrac —negociant vots, parlant amb l'alcalde i sondejant veïns— és coherent amb el paper que la Lliga assignava als seus representants en municipis on volia guanyar influència.

⁹⁷ La dictadura de Primo de Rivera va ser el règim polític autoritari que es va instaurar a Espanya des del 13 de setembre de 1923, després del cop d'Estat del capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, fins a la seva dimissió el 28 de gener de 1930. El règim va comptar amb el suport clau del rei Alfons XIII i va substituir el sistema parlamentari de la Restauració per un model dictatorial.

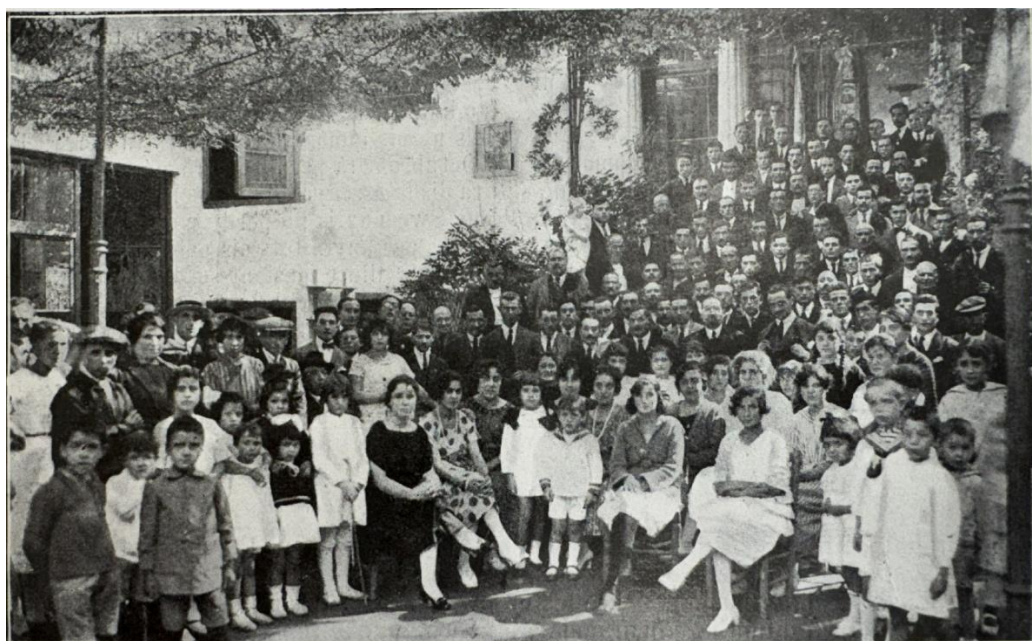
⁹⁸ Vegeu "Un discurso del Sr. Cambó", *Ejército y Armada*, 15 de octubre de 1919.

ambient marcadament catalanista, propi del moment polític de la Mancomunitat.⁹⁹ Hem recorregut a aquest document perquè ofereix una descripció excepcionalment detallada de l'activitat cultural i associativa del Casal, i reflecteix amb precisió la vitalitat catalanista del municipi en els anys immediatament anteriors a la dictadura de Primo de Rivera.

La visita del Cor de Gelida va ser rebuda amb entusiasme per part dels socis del Casal, els estiuejants i el veïnat. Els cantaires van interpretar diversos cants catalans que van obtenir una resposta molt positiva del públic, i paral·lelament es va celebrar una audició de sardanes ballades per joves de Caldetes, reforçant el caràcter cultural i identitari de la jornada.

A l'acte hi van assistir diverses personalitats vinculades al catalanisme institucional, entre elles membres de la Mancomunitat de Catalunya i dirigents locals. Figures com Josep Rosell, que exercia un paper central en el Casal, i Antoni Miracle i Mercader, considerat el seu impulsor, hi van tenir una presència destacada.¹⁰⁰ La participació d'aquests representants mostrava el pes que el Casal havia adquirit com a espai de convivència i activitat cultural al Maresme.

Un dels moments principals de la jornada fou el banquet de germanor, amb prop de dos-cents comensals. Durant els parlaments, es van fer elogis al poble de Gelida, a les seves autoritats i al Cor, subratllant la sintonia entre les dues comunitats i la voluntat de mantenir una col·laboració continuada. Els discursos insistien en la idea de germanor i catalanitat, elements centrals en la vida del Casal i en la cultura política del moment.

El Sr. Miracle voltat dels cantaires de Gelida i socis del Casal Català de Caldetes

Aquest conjunt de testimonis permet situar el Casal Català de Caldes d'Estrac com una entitat activa i influent, amb uns antecedents polítics clars anteriors a 1919 i una activitat cultural plenament consolidada l'any 1920. Tant els seus orígens, marcats per la intervenció de Miracle i per les tensions locals, com la seva projecció a Can Vidal, mostren un projecte que va contribuir

⁹⁹ Vegeu *Patria i Treball, Periòdic il·lustrat Nacionalista*, Sant Feliu de Llobregat, 1 de novembre de 1920, exemplar guardat al Fons d'Antoni Graupera, Biblioteca Can Milans de Caldes d'Estrac.

¹⁰⁰ Antoni Miracle va ser diputat de la Lliga i impulsor del primer Centre Català.

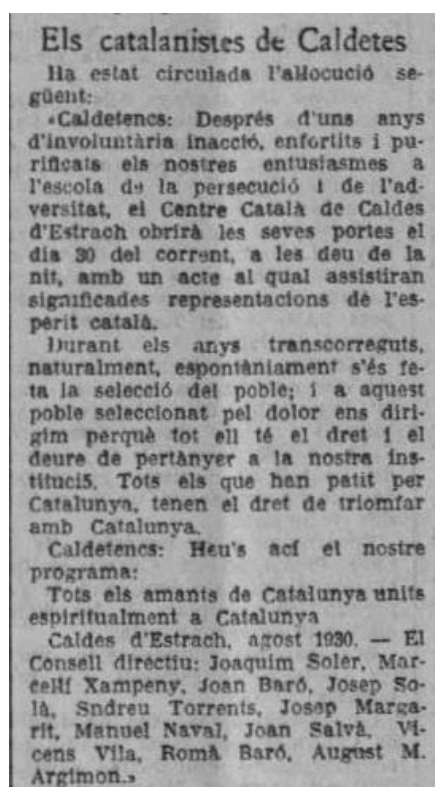
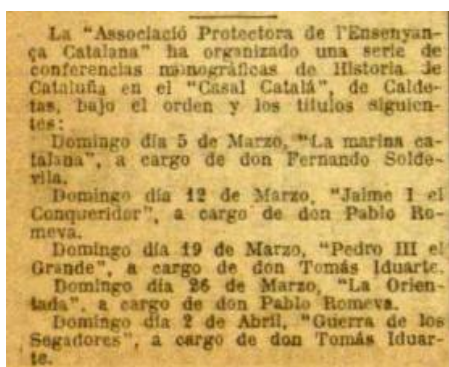
a dinamitzar la vida social del municipi i a reforçar la identitat catalana en un moment de transformació política al país. La dictadura de Primo de Rivera interrompé aquesta trajectòria, deixant l'edifici sense activitat catalanista fins a la recuperació republicana.

Sardanes en el Casal Català de Caldetes en honor del cor de Gelida

Banquet en el Casal Català de Caldetes en honor de les autoritats i cor de Gelida

En aquesta etapa cal destacar la vitalitat cultural del Casal Català de Caldetes i l'activitat de l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, una entitat nacional clau en la defensa de la llengua i la història del país que va organitzar diversos cicles de conferències monogràfiques

Notícia a la premsa de les activitats del Casal Català de Caldetes, promogudes per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (1922)

Notícia de l'obertura de portes del Centre Català (República) de Caldes d'Estrac (1930)

sobre episodis fonamentals de la història de Catalunya: la marina medieval, Jaume I, Pere el Gran, la Guerra dels Segadors...¹⁰¹

La presència de ponents reconeguts i la regularitat setmanal de les sessions indiquen que el Casal no era només un espai social, sinó un centre de formació, debat i divulgació cultural, plenament integrat en el moviment catalanista de l'època. Aquest recull confirma que l'antic Hotel Vidal, un cop reconvertit en Casal, va adquirir una nova centralitat com a espai de cultura i identitat, continuant —en una altra forma— la tradició de sociabilitat que havia caracteritzat el jardí i la fonda en el segle XIX.

El Centre Català Republicà (1930–1939) i la visita de Francesc Macià (1933)

Quan la Fonda Vidal va tancar l'any 1917, Caldes d'Estrac va perdre un dels seus principals espais. Durant dècades havia estat un punt de trobada per a estiuejants, veïns i personalitats diverses, i la seva desaparició deixà un buit evident en la vida pública del municipi. L'edifici, tot i quedar sense funció hotelera, conservava un potencial clar: era ampli, cèntric i ben conegut per la població.

La dictadura de Primo de Rivera (1923–1930) va interrompre qualsevol iniciativa catalanista o republicana. El vell Casal Català, actiu fins a la dècada de 1920, desaparegué, i l'edifici restà en desús. Tot canvià, poc abans de la proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1931. Ja el 30 d'agost de 1930, data de l'obertura de portes del Centre Català de Caldes d'Estrac, l'ambient polític es transformà, les entitats es reorganitzaren i molts municipis recuperaren espais de reunió vinculats al republicanisme.¹⁰² En aquest context, l'antic edifici de la fonda es convertí en el Centre Català Republicà de Caldes d'Estrac.

Presidit per Romà Baró, el nou centre no era un gran ateneu ni una entitat de nova planta, sinó una reutilització pràctica d'un espai que la població ja identificava com a lloc de trobada. Durant els primers anys de la República, el

¹⁰¹ Vegeu *El Diluvio*, 5 de març de 1922. En relació amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, creada a finals de l'any 1898, vegeu <http://www.xtec.cat/~malons22/personal/apec.htm>

¹⁰² *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost de 1930.

centre es consolidà com un referent local: s'hi celebraven reunions, actes culturals, funcions de cinema, debats i trobades amb entitats del Maresme.¹⁰³ La seva activitat era constant i reconeguda. El 28 de maig de 1933, Caldes d'Estrac rebé la visita del president de la Generalitat, Francesc Macià.¹⁰⁴ La invitació havia sorgit d'una comissió local que li havia entregat un document signat per 533 veïns, pràcticament tota la població adulta, en defensa del nom històric de Caldes d'Estrac davant la proposta oficial de "Caldetes". La visita es desenvolupà en un ambient tens per aquesta polèmica, però amb una clara voluntat de diàleg.¹⁰⁵

Segons la premsa, Macià fou rebut a l'Ajuntament en una recepció oficial. Després visità l'escola sostinguda pel Centre Català Republicà, on va ser rebut pel mestre, el Sr. Cortadella, qui li va donar explicacions sobre el funcionament de l'escola, els banys termals i el servei de salvament de nàufrags, que formava part del recorregut institucional.

Aquesta visita a l'escola evidenciava la funció social que el centre exercia al municipi, més enllà de la política estricta. A la tarda, Macià es dirigí a l'Hotel Estrac, on se serví un te ofert per l'Ajuntament.

L'acte reuní representants de diverses entitats republicanes del Maresme: el Bloc Català Republicà de Canet, el Centre Catalanista Republicà de Mataró, el Centre Republicà Federal, el Centre Catalanista de Llavanes, l'Associació Catalanista Republicana de Canet i el Casal Catalanista Republicà de Caldes. Després de l'àpat, el president pronuncià un discurs centrat en els problemes que afrontava el Govern i en la defensa de l'Estatut i de l'autonomia de Catalunya.

La visita de Macià es convertí en un moment destacat de la vida política local. Va reforçar la presència del republicanisme al municipi i situà Caldes d'Estrac en el mapa de les entitats actives del Maresme durant la República.

¹⁰³ En aquests anys hi havia funcions de cinema i altres afers al Centre Català Republicà de Caldetes, vegeu ACM70-11-T2-1807.

¹⁰⁴ Full oficial del dilluns de Barcelona, 29 de maig de 1933, p. 1; "Los viajes del Sr. Macià", *El Noticiero Universal*, 29 de mayo de 1933, p. 5; "El viaje del Sr. Macià a Caldetas", *Diario de Barcelona*, 30 de marzo de 1933, p. 15; *Diari de Mataró*, 29 de maig de 1933, p. 2-3. Vegeu també *La Humanitat*, "L'honorable President de la Generalitat visità ahir Caldes d'Estrac on el poble el rebé enmig d'un gran entusiasme", 29 de maig de 1933; *L'Opinió*, "El President a Caldes d'Estrac. Una gran gernació aclamà el President", 30 de maig de 1933; BATLLE, A., *Caldes d'Estrac o Caldetas: un vell plet*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1985, p. 134-135.

¹⁰⁵ "El dia 28 de maig de 1933, el Molt Honorable President de la Generalitat, Francesc Macià, visità Caldes responnent a la invitació d'una comissió caldenca, que pocs dies abans li havia entregat un document signat per 533 ciutadans (quasi el 100% de la població de més de 17 anys). En aquest document es rebutjava el treball de la Comissió de la Divisió Territorial de Catalunya, que establia que el nom oficial del poble era "Caldetes", obviant el nom originari de Caldes d'Estrac, que deriva de l'expressió llatina *Aquae Caldae* (aigua calenta)." Vegeu https://reculibibliotequesmaresme.cat/wp-content/uploads/2023/05/Guia_maresme_2008.pdf i <https://reculibibliotequesmaresme.cat/recull-2008-article06/>

Fotografies de la visita del President Francesc Macià a Caldetes (1933)

La trajectòria de l'edifici és la d'un espai que s'adapta a les necessitats del poble: de fonda termal a hotel, de jardí cultural a centre republicà. Sense grans reformes, assumí funcions diverses que

reflectien els canvis socials i polítics del municipi. El Centre Català Republicà fou la seva última identitat abans de la ruptura de 1939. Amb la victòria franquista, totes les entitats republicanes i catalanistes foren prohibides, i l'edifici deixà de tenir funció política.

Tot i això, la memòria del centre perdurà. Les fotografies conservades per Arrels Cultura mostren Macià durant la visita, acompanyat de l'alcalde August M. Argimon i de Joan Alavedra. Són imatges que documenten un moment significatiu per a la vila.

Fotografia de la visita del President Francesc Macià a Caldetes (1933)

Un cop reconstruïda la trajectòria històrica i arquitectònica del conjunt, és imprescindible abordar el seu estat de conservació actual.

Malgrat la seva protecció com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL), establerta en el *Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Caldes d'Estrac*, el conjunt patrimonial de la Fonda Vidal es troba actualment en un estat de degradació avançada que compromet greument la seva conservació.¹⁰⁶ Es tracta d'un immoble de gran rellevància històrica i arquitectònica per al municipi, testimoni de l'evolució urbana de Caldes d'Estrac i vinculat a repertoris compositius i ornamentals propis del classicisme barceloní del segle XIX. La manca de manteniment ordinari i l'absència d'actuacions correctores per part de la propietat han situat aquest conjunt en una situació de risc que afecta un element identitari del patrimoni local.

L'avaluació tècnica identifica tres àmbits crítics que requereixen intervenció immediata:

Pel que fa a la Façana del Camí Ral, tot i que les actuacions de rehabilitació efectuades als números 34 i 38 s'han integrat de manera coherent amb el conjunt, la resta del parament presenta un desordre notable de cablejat elèctric i telefònic, malgrat disposar d'un pas subterrani operatiu. S'hi observen despreniments de maçoneria, repintats irregulars i absència de protecció superficial, factors que exposen la façana a la intempèrie i acceleren el deteriorament del material original.

En relació amb el Portal monumental, l'accés principal al recinte, catalogat íntegrament segons el Pla Especial, es troba en un estat de degradació severa. Les lluminàries de forja del segle XIX i l'antic rètol de l'establiment presenten corrosió generalitzada i risc de despreniment. El coronament ja va perdre els florons originals i l'element metàl·lic central, mentre que la humitat persistent ha afavorit l'aparició de fongs que afecten la base de les pilastres i del sòcol.

Quant a la façana posterior, és l'àmbit més afectat. Documentada en imatges històriques com un element de gran valor arquitectònic, artístic i ornamental, ha perdut pràcticament tots els seus elements originals. Les humitats estructurals són molt importants i la proliferació de vegetació espontània sobre els paraments constitueix una agressió biològica que accelera la degradació dels murs i compromet l'estabilitat de la coberta.

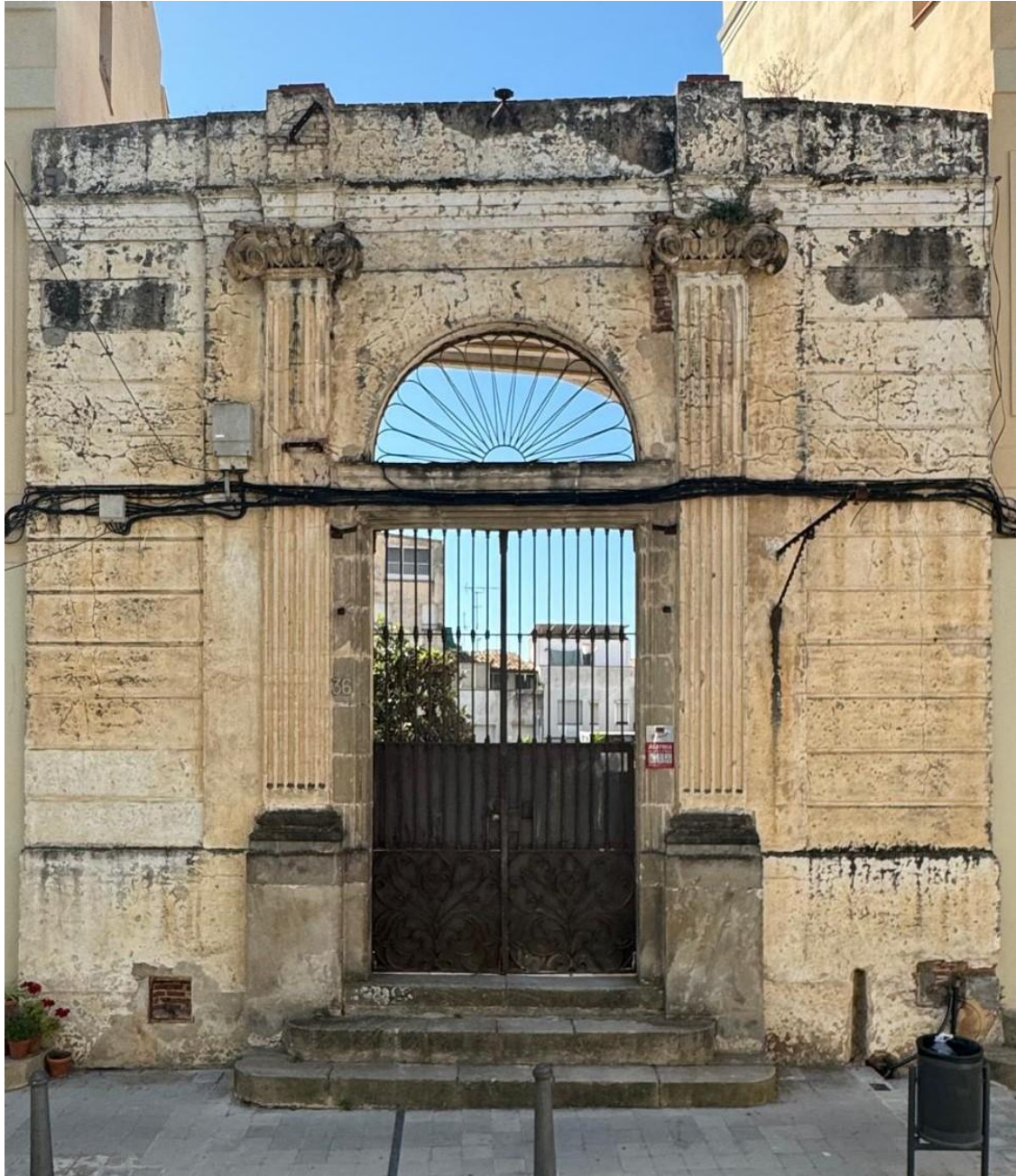
Cal recordar que els informes tècnics de Can Vidal (1995 i 2006) ja advertien de la fragilitat del portal i de la necessitat d'actuacions de conservació. Vint anys després, la situació ha empitjorat de manera significativa i el risc de pèrdua patrimonial és alt.¹⁰⁷

Per tot això, és imprescindible que l'Ajuntament de Caldes d'Estrac, en estreta coordinació amb el Departament de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, impulsi de manera urgent les mesures necessàries per garantir la preservació del conjunt, d'acord amb les obligacions derivades de la seva condició de BCIL. Sense una actuació immediata, la degradació pot

¹⁰⁶ CARNÉ I CABRÉ, J., *Pla especial de protecció del Patrimoni arquitectònic*, Ajuntament de Caldes d'Estrac, Caldes d'Estrac, 1995

¹⁰⁷ Vegeu l'informe de la Diputació de Barcelona, (fitxa C.21, aprovació definitiva 01.03.1995), <https://do.diba.cat/data/ct/patrimonicultural/detall/42345?embed=true>

esdevenir irreversible, amb la consegüent desaparició d'un element patrimonial de primer ordre per al municipi i per al conjunt del Maresme.¹⁰⁸

Caldes d'Estrac – Caldetes. Estat actual de la façana exterior de la portalada de Can Vidal, reformada el 1872 sota la direcció de Manuel Guitart i Codorniu (atrib.)

¹⁰⁸ Tot i que aquest estudi s'acota cronològicament fins a 1939, l'estat deplorable actual del portal monumental del Camí Ral exigeix una breu diagnosi patrimonial que permeti contextualitzar la seva situació present i justificar la necessitat de preservació. És per aquest motiu que s'adjunta l'informe de Can Vidal de 2006, que documenta de manera detallada l'estat de conservació del portal del Camí Ral i constitueix una base tècnica imprescindible per comprendre l'evolució del deteriorament d'aquest element, protegit com a BCIL segons el *Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Caldes d'Estrac*.

Caldes d'Estrac – Caldetes. Estat actual de la façana interior de la portalada de Can Vidal, reformada el 1872 sota la direcció de Manuel Guitart i Codorniu (atrib.)